

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Навчально-науковий інститут журналістики

Людмила ПОНОМАРЕНКО

**КУЛЬТУРА ПИСЕМНОГО
МОВЛЕННЯ.
СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ**

Навчальний посібник

Київ 2024

УДК 81'271.1: 811.161.2(07)

П 56

Рекомендовано до публікації вченою радою Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 10 від 8 квітня 2024 р.)

Рецензенти:

Данильчук Д., кандидат філологічних наук, доцент кафедри мови та стилістики Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Швець В., кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент кафедри мови та стилістики Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Пономаренко Л.

П 56 Культура писемного мовлення. Службові частини мови: навчальний посібник. Київ: Навчально-науковий інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2024. 108 с.

Практичний посібник містить основні теоретичні зауваги щодо службових частин мови, зокрема синонімії прийменникових конструкцій, правопису та вживанню прийменників, з якими виникають типові помилки. Окреслено типи сполучників, основні правила їх написання та вживання багатозначних сполучників. Схарактеризовано групи фразових часток, описано словотворчі та формотворчі частки, сформульовано правила написання часток.

У посібнику містяться вправи, розроблені на основі матеріалів сучасних медіа та спрямовані на формування у майбутніх журналістів відповідних мовних компетентностей.

Посібник призначено для студентів спеціальності 061 «Журналістика» та всіх охочих поглибити свій рівень володіння українською мовою.

УДК 81'271.1: 811.161.2(07)

© Людмила Пономаренко, текст, 2024

© Навчально-науковий інститут журналістики, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. ПРИЙМЕННИК.....	7
1.1. Прийменник. Значення прийменника	7
1.2. Морфологічні групи прийменників.....	8
1.3. Правопис прийменників	9
1.4. Чергування прийменників	10
1.4.1. Прийменники З – ЗІ – ІЗ – ЗО.....	10
1.4.2. Прийменники У – В.....	11
1.5. Синонімія прийменникових конструкцій	13
1.5.1. Просторові відношення.....	13
1.5.2. Часові відношення	14
1.5.3. Причинові відношення.....	15
1.5.4. Відношення мети	16
1.5.5. Допустові відношення.....	16
1.6. Культура вживання прийменників	17
1.6.1. Уживання прийменника ВІД.....	17
1.6.2. Уживання прийменника ДЛЯ.....	21
1.6.3. Уживання прийменника ДО	25
1.6.4. Уживання прийменника ЗА.....	31
1.6.5. Уживання прийменника ПО	39
1.6.6. Уживання прийменника ПРИ.....	44
1.6.7. Уживання прийменника ПРО.....	50
Завдання для самоконтролю.....	55
Розділ 2. СПОЛУЧНИК	56
2.1. Сполучник. Значення та функції сполучників	56
2.2. Типи сполучників	57
2.3. Правопис сполучників	59
2.4. Чергування сполучників І – Й.....	63
2.4. Вживання багатозначних сполучників.....	60
2.5. Синоніміка сполучників	62

Завдання для самоконтролю.....	67
Розділ 3. ЧАСТКА.....	68
3.1. Частка. Групи часток.....	68
3.2. Фразові частки	68
3.3. Словотворчі та формотворчі частки	70
3.4. Правопис часток	70
Завдання для самоконтролю.....	79
Розділ 4. ВПРАВИ.....	80
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	106

ВСТУП

У посібнику викладено основні теоретичні зауваги щодо службових частин мови – прийменника, сполучника та частки – на мовному та мовленнєвому рівнях.

Прийменник: подано визначення, окреслено значення, морфологічні групи, синонімія прийменникових конструкцій (просторові, часові, причинові відношення, а також відношення мети й допусту), приділено увагу питанням правопису прийменників (разом, окремо й через дефіс) та вживанню окремих прийменників, з якими виникають типові помилки.

Сполучник: подано визначення, схарактеризовано однозначні та багатозначні сполучники, сформульовано певні зауваги щодо процесу формування сучасної системи сполучників, окреслено типи сполучників за трьома критеріями (походження, будови, характером синтаксичних зв'язків) та основні правила написання сполучників. Окрему увагу приділено вживанню багатозначних сполучників *що, коли, щоб, як*, а також синонімії деяких сполучників.

Частка: наведено визначення частки, названо види часток, схарактеризовано групи фразових часток із заувагами щодо їх функціональних особливостей у реченні, описано словотворчі та формотворчі частки, сформульовано правила написання часток (разом, окремо й через дефіс), окремо розглянуто написання часток *то, не, ні*.

Вправи. Завдання спрямовані на формування відповідних мовних компетентностей. Вправи укладені з урахуванням зростання рівня складності: від *репродуктивних* до *комунікативних*.

З огляду на те, що посібник призначено, у першу чергу, для студентів спеціальності 061 «Журналістика», мовленнєвий матеріал підібрано із сучасних масмедійних джерел, переважно нових медіа.

Джерела мовленнєвого матеріалу. В ілюстративних реченнях, узятих з матеріалів нових медіа, подано посилання на їхнє джерело. Зазвичай це назва

відповідного медіа чи його сайт. Водночас, якщо речення чи уривки тексту взято з інтерв'ю, авторської колонки або інших схожих жанрів, то в дужках зазначається прізвище тієї публічної особи, якій належить думка. Наприклад, у посібнику є фрази, що належать публіцисту Віталієві Портникову, письменнику Ростиславу Семківу, капеланці Олександрі Андріяшиній, блогеру Сергію Марченку.

Посібник стане в пригоді всім охочим до вивчення тонкощів української мови, усім охочим поглиблювати свої мовні компетентності.

Розділ 1. ПРИЙМЕННИК¹

1.1. Прийменник. Значення прийменника

Прийменник – службова частина мови, яка разом із відмінковими закінченнями іменників (або займенників) передає залежність одного повнозначного слова від іншого в словосполученні та реченні й виражає відношення тих предметів, ознак, дій чи станів, які передаються цими словами. Інакше кажучи, прийменник виконує роль зв'язкової ланки між цими повнозначними словами.

Наприклад: *історії про українців, спілкуватися з друзями, участь у тренінгу, грант від міжнародної організації.*

В українській мові 220 прийменників.

Прийменники мають лексичне та граматичне значення.

Лексичне значення прийменника – це властивість виражати змістові відношення між словами, що залежить від значення поєднаних ним слів.

Граматичне значення прийменника – це властивість вказувати на характер синтаксичних відношень між словами.

Наприклад.

1. Конструкції *серед дня – серед села* мають однакове граматичне значення, однаковий тип підрядного зв'язку, проте різне лексичне значення: перша вказує на часові відношення, а друга – на просторові.

2. Конструкції *тремтіти від холоду* та *написати від руки* мають однакове граматичне значення, однотипний характер підрядного зв'язку, але різне лексичне значення: в першій конструкції – відношення причини, в другій – способу дії.

¹ Основою теоретичних зауваг щодо прийменника, сполучника та частки є посібник «Сучасна українська мова» за ред. О.Д. Пономарева (К.: Либідь, 2008) [8]. Правописні питання прописані відповідно до «Українського правопису» (К.: Наукова думка, 2019) [9].

Також прийменник може мати пряме, первісне значення та переносне, вторинне значення. Зазвичай первісним є просторове значення, а вторинними – усі інші значення.

1.2. Морфологічні групи прийменників

Система прийменників в українській мові має кілька класифікацій за такими критеріями: походження, морфологічний склад і значення.

I. За походженням прийменники бувають:

1) **первинні**: *на, у, над, по, при, без...*

Характерні ознаки цих прийменників:

- давнє походження;
- повна або часткова втрата джерела походження;
- більший ступінь абстрактності й узагальненості значень;

2) **вторинні**: порівняно недавно утворилися від різних частин мови:

- від прислівників: *вслід, всупереч, відповідно до, залежно від, згідно з*;
- від іменників: *край, кінець, протягом, коло, кругом*;
- від дієслів: *завдяки, виключаючи*.

II. За структурними ознаками та морфологічною будовою розрізняють такі прийменники:

- 1) прості: *при, за, над, між*;
- 2) складні: *заради, поза, щодо, із-за, з-поміж*;
- 3) складені: *слідом за; у напрямі до; незважаючи на*.

III. За семантикою (значенням) розрізняють прийменники:

1) **просторові** (137 прийменників):

де? на столі, біля будинку, у валізі, за стадіоном;

куди? зайшла в університет, підбіг до дитини, їхав уздовж траси;

2) **часові** (38 прийменників) (25 з них **і часові, і просторові**): *за, близько, між, при, серед*.

Наприклад:

за годину – *за* рогом будинку, *серед* тижня – *серед* одногрупників.

13 прийменників передають лише **часові** відношення: *у процесі, одночасно з, під час, після, пізніше, опісля, протягом, раніше, у міру, у ході, напередодні, наприкінці, починаючи з.*

Решта 46 прийменників – причинові, цільові, допустові;

3) **причинові:** *через* (домінанта), *від, за, внаслідок, з нагоди;*

4) **цільові:** *для* (домінанта), *на, по, з метою, в ім'я, в інтересах;*

5) **допустові:** *незважаючи на* (домінанта), *всупереч, попри, при всій повазі, незалежно від;*

б) **умовні:** *у разі* перемоги, *на випадок* негоди.

Крім того, виділяють прийменники, що передають відношення:

а) відповідності: *відповідно до* (домінанта), *згідно з* (домінанта), *залежно від, у світлі, у дусі, на підставі,*

б) невідповідності: *у розріз, на противагу.*

1.3. Правопис прийменників

РАЗОМ пишемо:

1) прийменники, утворені з двох простих (крім тих, які в першій половині закінчуються на з).

Наприклад: *здля, навпроти, понад, поперед, поміж* (але *з-поміж, з-посеред*);

2) прийменники, утворені сполученням одного чи кількох прийменників з будь-якою частиною мови, частіше з прислівником.

Наприклад: *довкола, замість, напередодні, всупереч.*

Ці прийменники **потрібно відрізняти від однозвучних сполучень**, зокрема прийменника з іменником.

Наприклад: *іти назустріч другу – іти на зустріч з другом, бути всередині будинку – стояти в середині речення, їхати скраю – з краю тканини.*

ЧЕРЕЗ ДЕФІС пишемо

складні прийменники з початковими **з-, -із.**

Наприклад: *з-за (із-за), з-під (із-під), з-над (із-над), з-понад, з-посеред.*

ОКРЕМО пишемо

прийменникові сполучення: *в результаті чого, під час, під кінець, у зв'язку з.*

Наприклад: *під час парламентських виборів, під кінець навчального року, у зв'язку із конвергенцією медіа.*

1.4. Фонетичні варіанти прийменників

В українській літературній мові одним із засобів вираження милозвучності є фонетичні варіанти прийменників (і префіксів):

- ✓ **в – у – ув – уві – ві;**
- ✓ **з – зі – із/зо/ – ізі/ізо;**
- ✓ **від – од – віді – оді;**
- ✓ **над – наді – надо;**
- ✓ **під – піді — підо;**
- ✓ **перед – передо – переді;**
- ✓ **між – межі;**
- ✓ **о – об.**

1.4.1. Прийменники З – ЗІ – ІЗ – ЗО

Прийменник З уживаємо:

1) перед голосним незалежно від закінчення попереднього слова;

Наприклад: *залік з аудіовізуального мистецтва, завдання з аудиту.*

2) перед приголосним (крім **с, ш**) або перед сполученням приголосних після голосного;

Наприклад: *з ним, з найсучаснішим, говорила з представником компанії.*

3) між приголосними відповідно до милозвучності вислову.

Наприклад: *кров з носа, хліб з молоком.*

Прийменник ІЗ уживаємо:

Переважно між свистячими та шиплячими (**з, ц, с, ч, ш**) та між групами приголосних (після них або перед ними): *говорити із самим собою, разом із школярами, приїхав із Сьєрра-Леоне, лист із Гватемали, написав із Франції.*

Прийменник **ЗІ** вживаємо:

Перед сполученнями приголосних, коли на початку стоять **з, ц, с, ч, ш**, незалежно від закінчення попереднього слова.

Наприклад: *розмовляти зі старшими, забрав зі школи, захищати зі зброєю.*

Зверни увагу!	Також правильно вживати: <i>їхати зі Львова.</i>

Прийменник ЗО вживаємо:

1) завжди при числівниках *два, три*;

Наприклад: *позичив зо дві тисячі, будемо зо два дні ще працювати.*

2) при займеннику *мною*.

Наприклад: *зо мною нічого не трапиться – зі мною нічого не трапиться* (паралельна форма).

1.4.2. Прийменники У – В

В українській мові прийменники **У – В** мають одне значення, їх уживання визначається правилами ортоепії.

Прийменник **У** пишеться:

1) на початку речення й абзацу перед наступним приголосним.

Наприклад: *У школі пролунав останній дзвоник. У всьому світі визнають, що плагіатори повинні бути покарані.*

2) між двома приголосними;

Наприклад: *прийшов у легкому одязі, гостював у нашого приятеля.*

3) незалежно від закінчення попереднього слова перед наступним **в, ф**, а також перед сполученнями літер **льв, хв, св, тв**;

Наприклад: *спілкуємося у вагоні, працювали у Львові.*

Зверни увагу!	1. Всупереч написанню, ортоепічна норма дозволяє вживати перед буквосполученнями св, тв прийменника В . <u>Наприклад:</u> <i>жити в світі, писати в творі.</i>
	2. Зазвичай після паузи, яка на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приголосним вживається прийменник У . <u>Наприклад:</u> <i>Запустили українці дрони – у ворога з'явилися проблеми.</i>

Прийменник **В** пишеться:

1) На початку речення й абзацу, коли наступне слово починається з голосного.

Наприклад: *В університеті відбувся перший етап Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика.*

2) Якщо попереднє слово закінчується на голосний, а наступне починається на приголосний.

Наприклад: *зайшла в кав'ярню, була в школі.*

3) Якщо попереднє слово закінчується на приголосний або голосний, а наступне починається на голосний.

Наприклад: *прийшов в аудиторію, приїхав в Ірпінь.*

1.5. Синонімія прийменникових конструкцій

У сучасній українській мові серед прийменників виділяють п'ять груп синтаксичних синонімів, що позначають різні типи відношень.

1.5.1. Просторові відношення

Біля – найуживаніший прийменник з тих, що передають просторові відношення.

Синоніми до прийменника **біля**:

1) **При** – значення безпосередньої близькості.

Наприклад: *при вході в метро – біля входу в метро; при самих воротах – біля самих воріт.*

2) **Коло** у цьому значенні вживається рідше.

Наприклад: *коло будинку культури – біля будинку культури; коло кав'ярні – біля кав'ярні.*

3) **Над** – первинним значенням є «розташування одного об'єкта вище за інший», додаткове значення – «розташування біля».

Наприклад: *над Десною – біля Десни; над Кодацьким порогом – біля Кодацького порога.*

4) **Край, кінець** – значення просторової близькості, місце дії на краю певного предмета.

Наприклад: *край вікна – біля вікна; кінець столика – біля столика.*

5) **Поруч з, поряд з** – вживаються разом з назвами осіб чи взагалі живих істот.

Наприклад: *поруч з родичами – біля родичів, поряд з нареченою – біля нареченої.*

1.5.2. Часові відношення

На – у (в)

Наприклад: **на той час – у той час; на ту пору – у ту пору.**

По – безприйменникова конструкція з орудним відмінком – значення тривалості дії. Більш уживана саме безприйменникова конструкція.

Наприклад: **по ночах – ночами; по цілих днях – цілими днями.**

1. **Значення тривалості дії** передають такі синонімічні прийменникові конструкції:

- **за** + родовий відмінок;
- **під час** + родовий відмінок.

Наприклад: **за часів гетьманування – під час гетьманування.**

2. **Значення відтинку часу** передають такі прийменники:

до, перед, інколи – **під, проти**.

Наприклад: **до початку засідання – перед початком засідання; перед Новим роком – під Новий рік; перед настанням ранку – під ранок; проти ночі – перед настанням ночі.**

3. **Значення часу початку дії** передають такі прийменники:

з та від (од).

Наприклад: **з початку каденції – від початку каденції, з Дня рідної мови – від Дня рідної мови.**

4. **Значення часу завершення дії** передають такі прийменники:

до, менш вживаний – **по**.

Наприклад: **до завтра – по завтрашній день; до сьогодні.**

5. **Значення часу дії**, що відбувається пізніше або після чогось, передають такі прийменникові конструкції:

- **після** + родовий відмінок;
- **по** + місцевий відмінок;

- **через** + знахідний відмінок;
- **за** + знахідний відмінок.

Наприклад: *після обіду – по обіді; через місяць – за місяць; через тиждень – за тиждень.*

1.5.3. Причинові відношення

Значення причини передають такі прийменники:

- **від** + родовий відмінок;
- **через** + знахідний відмінок;
- **за** + орудний відмінок;
- **з** + родовий відмінок.

Можливі взаємозаміни прийменників для передачі певних змістових відтінків.

✓ **від – з**

Прийменники **від** та **з** замінюють один одного за умови, що передають внутрішню причину певної дії.

Наприклад: *змарніла від горя – змарніла з горя.*

✓ **за – від – через**

Ці прийменники можуть бути взаємозамінними, якщо вони передають зовнішню причину певної дії.

Наприклад: *за гучним гуркотом автівок – від гучного гуркоту автівок – через гучний гуркіт автівок.*

✓ **від, через**

Прийменники **від** та **через** майже не бувають взаємозамінними, як і в наведеному прикладі.

Наприклад: *через війну не вдалося зняти фільм; страждає від тяжкої хвороби.*

1.5.4. Відношення мети

Значення мети передають такі прийменники:

- **для** + родовий відмінок;
- **на** + знахідний відмінок;
- **по** + знахідний відмінок;
- **за** + орудний відмінок;
- **ради (заради), задля** + родовий відмінок;
- **про** + знахідний відмінок.

Серед цих прийменникових конструкцій виділяють такі синонімічні ряди:

✓ **для – на**

Наприклад: *виділили фінанси для проєкту – на проєкт; відерце для води – відерце на воду;*

✓ **ради (заради) – задля – для**

Наприклад: *перепише ради (заради) оцінки – перепише задля оцінки – перепише для оцінки.*

✓ **на – про**

Наприклад: *повторити на всякий випадок – повторити про всякий випадок.*

Зверни увагу!	У конструкції « <i>пішов по хліб</i> » рекомендовано вживати саме прийменник по .

1.5.5. Допустові відношення

Значення допусту передають такі прийменники:

усупереч + давальний відмінок;

наперекір + давальний відмінок;

попри + знахідний відмінок;

незважаючи на + знахідний відмінок.

Наприклад: *усупереч поширеній думці, наперекір здоровому глузду, попри складні обставини, незважаючи на штормове попередження.*

1.6. Культура вживання прийменників

1.6.1. Уживання прийменника ВІД

1.6.1.2. Ненормативне вживання прийменника ВІД

ВІД ≠ безприйменникова конструкція

Найчастіше словосполучення з прийменником **ВІД** варто замінювати безприйменниковими конструкціями. При цьому відмінок іменника (який раніше стояв після прийменника **від**) залежить від керування слова (найчастіше – дієслова), що стоїть попереду.

Іменник у родовому відмінку без прийменника

Неправильно	Правильно
допомога від батьків	допомога (кого?) батьків
зрікатися від ідеалів	зрікатися (чого?) ідеалів
позбутися від звички	позбутися (чого?) звички
10% від вартості продукту	10% (чого?) вартості продукту
2% від загальної суми	2% (чого?) загальної суми

Наприклад: *Купуючи товари за кордоном, можна повернути близько **20%** вартості покупки.*

*В Україні традиційно прийнято дорослим дітям розраховувати на **допомогу** батьків.*

За підрахунками вчених, звичку можна набути за 21 день, а от за скільки можна **позбутися звички** – так ніхто досі й не підрахував.

Іменник в орудному відмінку без прийменника

Неправильно	Правильно
задоволений від співпраці	задоволений (чим?) співпрацею

Зрозуміло, що орудного відмінка вимагає прикметник *задоволений*.

Наприклад: *Постійний клієнт був настільки задоволений співпрацею з нашою фірмою, що це ретельно було виписано на його обличчі.*

Не так часто натрапиш на людину, яка повністю задоволена своїм життям: чи то так погано нам живеться, чи то завжди бракує ще чогось?

Зверни увагу!	Прийменникова конструкція «отримати задоволення від» є калькою з російської мови. Тому слідом за С. Караванським рекомендуємо вживати « <i>мати насолоду (приємність, втіху)</i> ».

ВІД ≠ НА, ПРОТИ

Неправильно	Правильно
алергія від ліків	алергія на ліки
ліки від виразки шлунку	ліки проти виразки шлунку

Досить поширена сьогодні алергія виникає **на** якийсь подразник, а ліки борються з певною хворобою, тобто вони **проти** цієї хвороби.

Наприклад: У вагітних часто-густо трапляється **алергія на цитрусові**, тож апельсини й мандарини жінкам при надії – зась!

Останнім часом досить стрімко піднялися ціни на медикаменти, особливо зросли в ціні ліки **проти** хвороб серця.

ВІД ≠ НІЖ, ЗА (порівняння)

Неправильно	Правильно	Правильно
мати більше шансів від інших регіонів	мати більше шансів, ніж інші регіони	мати більше шансів за інші регіони

У порівняльній конструкції з прийменником **ніж** ставимо кому.

Наприклад: Студенти мають більше можливостей, **ніж** випускники активно брати участь у громадському житті міста й країни.

Як показують останні події, Запоріжжя має більше шансів **за** інші південно-східні області не впасти у всевидюче око президенту сусідньої держави.

1.6.1.2. Нормативне вживання прийменника ВІД

ВІД = ВІД

Прийменник **ВІД** відповідає мовним нормам у тих випадках, коли позначає:

1) точку відліку, вихідний пункт:

Наприклад: **від** університету, **від** берега, **від** сусідів;

2) послідовність дій:

Наприклад: **від** простого до складного;

3) час дії:

Наприклад: час **від** часу;

такі часові відношення:

а) момент початку дії:

Наприклад: **від** сьогодні;

б) період тривалості дії:

Наприклад: *від світанку до пізньої ночі;*

в) вказівка на час, дату:

Наприклад: *Закон про медіа від 23 березня 2023 р.;*

4) особу, предмет, явище **як джерело:**

Наприклад: *почути від мене, друга, колеги; гаряча пара від каші, чаю, кави;*

5) походження:

Наприклад: *назва міста пішла від легенди; сина народила від тебе;*

б) усування чогось:

Наприклад: *очистити взуття від бруду;*

7) захист від чогось:

Наприклад: *парасолька від дощу; сітка від комарів;*

8) частина предмета:

Наприклад: *ланцюжок від годинника;*

9) різницю між кимось або чимось:

Наприклад: *відрізнитися від однолітків, друзів, колег;*

10) приблизну величину (з числівником і прийменником **до**):

Наприклад: *віком від одного до трьох років, від ста до ста п'ятдесяти гривень за квиток;*

11) спосіб дії:

Наприклад: *набігатися від душі, написано від руки.*

1.6.1.3. Варіативне вживання прийменника ВІД

ВІД, З

Варіант 1	Варіант 2
завмер від несподіванки	завмер з несподіванки
кричати від болю	кричати з болю

плакати від радості	плакати з радості
помирати від спраги	помирати зі спраги
розгубитися від страху	розгубитися зі страху

Наприклад: *Зійшовши на верхівку гори, хлопець завмер з несподіванки: мальовничий краєвид, що відкрився перед ним, просто перехоплював подих.*

У день перемоги люди зазвичай плачуть від радості.

У діловому мовленні трапляється такий стійкий вислів, як усунути **від посади**, де прийменник передає значення місця.

Усунути **від** посади – усунути з посади,

Наприклад: *Мені як маленькому чиновничку настільки приємно перебирати документи з «призначенням на посаду», натомість не хочеться навіть потикатися на очі керівництву з папірцем «усунути з посади...».*

1.6.2. Уживання прийменника ДЛЯ

Прийменникові конструкції з прийменником **для** часто вживаються помилково й потребують заміни іншими прийменниковими чи безприйменниковими сполуками.

1.6.2.1. Ненормативне вживання прийменника ДЛЯ

ДЛЯ ≠ НА

Неправильно	Правильно
запрошення для роботи в Китаї	запрошення на роботу в Китай
отримати дозвіл для виїзду	отримати дозвіл на виїзд
підготовлено для продажу	підготовлено на продаж

працювати для блага народу вода для кави	працювати на благо народу вода на каву

Помилка у вживанні прийменника **для** в наведених прикладах полягає в тому, що плутають **мету** з **об'єктом дії**, **на** який спрямована дія.

Наприклад: *виділені кошти (на що саме?) **на** ремонт будівлі, **на** придбання нового обладнання, **на** поповнення бібліотечного фонду.*

*Основну будівлю нашого підприємства вже підготовлено **на** продаж: недовго нашому керівництву вдалося втримати Бога за бороду.*

*Патріотизм – це глибокий стимул, що спонукає працювати **на** благо рідного народу не покладаючи рук.*

Зверни увагу!	Мету дії також передає конструкція зі словосполученням з метою , яка є канцелярського походження. С. Караванський радив перекладати рос. <i>в целях</i> (~ з метою) через прийменник для .

Тож замість прийменникової конструкції зі словосполученням з **метою** краще вживати прийменник **для**.

Наприклад:

***Для** покращення житлових умов **на** ремонт будівлі виділені бюджетні кошти.*

***Для** модернізації підприємства виділені кошти **на** придбання нового обладнання.*

ДЛЯ ≠ безприйменникова конструкція

Іменник у давальному відмінку без прийменника

Неправильно	Правильно
присвятили для неї поему	присвятили їй поему

рідна мова **для нього** незрозуміла

рідна мова **йому** незрозуміла

Найчастіше в безприйменникових конструкціях, які варто вживати замість хибних прийменникових з прийменником **для**, іменник чи займенник уживається в родовому відмінку.

Наприклад:

не **для мене** (для кого?) стало зрозуміло, а **мені** (кому?) стало зрозуміло;

не **для нього** (для кого?) пояснили, а **йому** (кому?) пояснили правило.

При цьому необхідно пам'ятати, що присудок, виражений дієсловом, чи його формою – дієприслівником, то іншою частиною мови, вимагає **вимагає від об'єкта** – іменника чи займенника – саме **давального відмінка**.

Іменник у родовому відмінку без прийменника

Неправильно	Правильно
<i>гідний для наслідування</i>	<i>гідний наслідування</i>

Такі приклади є поодинокими. Принцип той самий, що й з давальним відмінком, – присудок вимагає після себе родового відмінка.

Наприклад:

*Героїчний вчинок тринадцятилітнього хлопчика, який врятував дитину з-під криги, гідний (чого?) **наслідування**.*

ДЛЯ ≠ ДО

Неправильно	Правильно
стимул для організованості	стимул до організованості

Наприклад:

*Коханий чоловік, двійко дітей, улюблене заняття – хороший стимул молодій мамі **до** організованості (або **до** мудрого планування свого дня).*

ДЛЯ ≠ ПРО

Неправильно	Правильно
угода для організації змагань	угода про організацію змагань

Наприклад:

Угода **про** організацію спортивних змагань з баскетболу була укладена ще задовго до виникнення непередбачених політичних подій.

ДЛЯ ≠ ЩОДО, СТОСОВНО

Неправильно	Правильно	
правило для цього	правило щодо цього	правило стосовно цього

Наприклад:

Закінчення іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини: мовникам вкрай необхідно виробити більш чіткі правила **щодо** цього.

1.6.2.2. Нормативне вживання прийменника **ДЛЯ**

ДЛЯ = ДЛЯ

Прийменник **ДЛЯ** вживається відповідно до мовних норм у тих випадках, коли позначає:

1) особу чи предмет, заради яких щось відбувається:

Наприклад: виконую **для** тебе, виховуємо **для** життя в суспільстві;

2) призначення чогось:

Наприклад: ракетка **для** тенісу, альбом **для** малювання;

3) мету дії (ставимо запитання: навіщо?):

Наприклад: *для задоволення спраги, для підняття настрою.*

1.6.3. Уживання прийменника ДО

1.6.3.1. Ненормативне вживання прийменника ДО

ДО ≠ З (ІЗ) + Орудний відмінок

Неправильно	Правильно
ідентичний до сучасної ситуації	ідентичний із сучасною ситуацією
порівнювати до минулого	порівнювати з минулим
солідарність до них	солідарність з ними
у конфронтації до власної долі	у конфронтації з власною долею

Наприклад:

Політична ситуація в Україні є, на жаль, ідентичною з відомими подіями в Грузії.

Порівнювати сучасне з минулим – це так притаманно людям старшого віку.

Зверни увагу!	Конструкція «аналогічний до (когось/чогось)» є нормативною та вживається паралельно з конструкцією «аналогія з (кимось/чимось)».

Наприклад:

*Аналогія **до** сучасних подій у п'єсі Бертольда Брехта «Чекання на Годо».*

ДО ≠ НА + Знахідний відмінок

Неправильно	Правильно
приречений до занепаду	приречений на занепад

Наприклад:

*Прагнення заволодіти світом завжди приречене **на** занепад.*

Зверни увагу!	Конструкція «пів до сьомої» є синонімічною до конструкції «пів на сьому», хоча має відтінок застарілого.

ДО ≠ ДЛЯ + Родовий відмінок

Неправильно	Правильно
до цього є підстави непридатний до гри	для цього є підстави непридатний для гри

Наприклад:

*В керівництва підприємства є всі підстави **для** звільнення працівника, який регулярно порушує трудову дисципліну.*

*Парасолька після всіляких, не дуже чемних маніпуляцій з нею виявилася непридатною **для** вжитку.*

ДО ≠ СУПРОТИ + Родовий відмінок

Неправильно	Правильно
недопущення агресії до України	недопущення агресії супроти України

Наприклад:

*Недопущення агресії **супроти** України ще влітку 2013 року видавалося таким природним і закономірним, але... не так сталося, як гадалося.*

ДО ≠ БЕЗПРИЙМЕННИКОВІ КОНСТРУКЦІЇ

Родовий відмінок

Неправильно	Правильно
спраглим до правди й волі стосуватися до справи це до мене не стосується	спраглим (чого?) правди й волі стосуватися (чого?) справи це (кого?) мене не стосується

Наприклад:

*Сьогодні українці настільки **спрагли миру та єдності**, що, здається, аж губи порепалися.*

*Найлегше сказати, що ця справа **мене не стосується**, а от спробувати допомогти людині – за це візьметься далеко не кожний.*

Давальний відмінок

Неправильно	Правильно
присвячувати до відкриття виставки	присвячувати (чому?) відкриттю виставки

Наприклад:

*Свій поетичний дебют молодий талант **присвятив відкриттю** виставки картин відомого маляра.*

Знахідний відмінок

Неправильно	Правильно

спричинили до негативних наслідків	спричинили (кого? що?) негативні наслідки

Наприклад:

Необдумані дії керівника спричинили негативні наслідки для всіх співробітників.

Зверни увагу!	Проте синонімічне дієслово <i>спричинитися</i> вимагає саме прийменникового керування: <i>спричинилося до ... наслідків.</i>

Об'єкт – суб'єкт

Неправильно	Правильно
котрим не байдуже до долі держави	яким не байдужа доля держави

Наприклад:

*Сьогодні практично кожен громадянин України, якому **не байдужа** доля держави, вносить свою лепту в спільну українську справу.*

ДО ≠ ПРИСЛІВНИКИ

Неправильно	Правильно
до безкінечності	нескінченно, без краю, без кінця, без
до останнього часу	кінця-краю
до сих пір	донедавна
до тих пір	досі, дотепер, донині, до свого часу
	доти, до того часу, до тієї пори

Наприклад:

Обіцяти краще майбутнє можна без кінця-краю, а от де ж це майбутнє, в якому ми вже мали б раювати-панувати? Лише в обіцянках колишніх кандидатів?

Ще донедавна погода в Україні ніяк не віщувала сьогоднішньої непомірної спеки.

*Ми **доти** будемо писати листи-скарги в комунальні служби міста Запоріжжя, **поки** не розпочнеться нарешті «облагородження» фасаду нашого старенького будинку.*

1.6.3.2. Нормативне вживання прийменника ДО

Вживання прийменника ДО є нормативним у тих випадках, коли позначає:

Просторові відношення

1) особу чи предмет, щодо яких відбувається дія:

*звернутися **до** керівника, припасти **до** плеча подруги, притулитися ліктем **до** ліктя, пригорнути немовля **до** грудей;*

2) місце, особу чи предмет, в напрямі яких чи в середину яких спрямована дія:

*ходити **до** школи, дорога **до** села, зайти **до** магазину, кинути листа **до** скриньки;*

3) межу поширення чи міру довжини:

***до** самого низу, спідниця аж **до** підлоги, пояс **до** колін;*

Часові відношення

4) часову межу:

*працювати **до** обіду; проговорити **до** ранку, бути низеньким **до** 10 років;*

5) ***до і після** або **ні до, ні після**:*

*моніторинг знань **до і після** вступу до вишу; ніколи, **ні до** початку, **ні після** цієї розмови, він не був такий схвильований;*

Кількісні відношення

б) кількісну межу чи приблизну межу:

нагріти молоко до 40 градусів, нарахували до десятка вояків;

7) повноту кількості:

вигребти з кишені все до копійки, витрусити з мішечка всю крупу до останньої зернини;

Об'єктні відношення

10) особу чи предмет, з якими пов'язані дія, стан чи ознака:

вимогливість до себе, готовність до дії, байдужість до життя, закликати до перемоги;

11) належність до певної групи, організації:

належати до шістдесятників, мати стосунок до козацького роду, приєднатися до парубочого гурту;

12) мету чи призначення дії, предмета:

підготуватися до іспиту, привчати до самостійності, взятися до праці;

13) предмет чи явище, до якого щось додається:

до нашої зарплати додали надбавку;

Обставинні відношення

14) міру чи ступінь вияву дії або стану:

схвильований до глибини душі, пронизувати до кісток, працювати до сьомого поту;

15) пристосованість, доречність чогось:

зробити до ладу, послати до пари та до любові.

Зверніть увагу! Словник української мови стверджує, що **прийменник ДО** може вживатися в заголовках, указуючи на тему, подію, явище...

Проте назви наукових статей на зразок «До питання вживання дієприкметника...» чи то «До питання про життя і творчість...» не відповідають вимогам до наукових праць, зокрема до наукових статей. Потрібно формулювати такий заголовок більш конкретно.

1.6.4. Уживання прийменника ЗА

Особливості вживання прийменника ЗА розподілені на три частини: *ненормативне*, *варіативне* (тобто паралельне вживання двох форм) та *нормативне*.

1.6.4.1. Ненормативне вживання прийменника ЗА

ЗА ≠ НА + Знахідний відмінок

Неправильно	Правильно
за адресою писати	на (що?) адресу писати
за вимогою пасажирів	на (що?) вимогу пасажирів
за бажанням клієнта	на (що?) бажання клієнта
за вимогою митників	на (що?) вимогу митників
за закликком патріотів	на (що?) заклик патріотів
за клопотанням керівництва	на (що?) клопотання керівництва
одержати переказ за рахунком	одержати переказ на (що?) рахунок

Наприклад:

На бажання клієнтів керівництво ухвалило рішення ввести електронний розрахунок.

На вимогу митників пасажиру довелося викласти всі продукти харчування з валізи.

*Ми нарешті одержали обіцяний **переказ на** власний рахунок у банку.*

Зверни увагу!	Частина сучасних словників подають деякі конструкції із прийменником за як нормативні. Наприклад: <i>за бажанням / з бажання; за ініціативою / з ініціативи.</i>

ЗА ≠ НА, ДО

Неправильно	Правильно
додати сіль за смаком	додати сіль на свій смак додати сіль до смаку

Відповідники цього ненормативного вислову мають семантичні відтінки, на які потрібно зважати.

Додайте сіль **на** свій смак (стільки, скільки хочете).

Додайте сіль **до** смаку (щоб страва була смачна).

Наприклад:

Дуже часто в рецептах радять додавати солі на свій смак: справді, у кожного своє розуміння солоної/несолоної їжі.

Зверни увагу!	Вислів бути до смаку може вживатися в переносному значенні як «бути до вподоби», «у смак», тобто «подобатися». <u>Наприклад.</u> <i>Казенна духовність українцям не до смаку: результати опитування (УП).</i>

ЗА ≠ З + Родовий відмінок

Неправильно	Правильно
за політичними мотивами	з (чого?) політичних мотивів
за назвою дипломної роботи	з (чого?) назви дипломної роботи

Наприклад:

Сьогодні ухвалено рішення про міжнародні відносини України з Європою, виходячи з політичних мотивів.

Об'єкт і предмет дослідження можна встановити, як правило, лише з назви дипломної чи дисертаційної роботи.

Зверни увагу!	Нормативність уживання конструкції «за назвою» залежить від контексту та семантики. Вважаємо, що вживання прийменника на є нормативним у такому реченні: <i>Ваша робота цікава за назвою.</i>

ЗА ≠ З, ПО

Неправильно	Правильно	
впізнавати за голосом	впізнавати з голосу	впізнавати по голосу
скласти враження за одягом	скласти враження з одягу	скласти враження по одягу

Наприклад:

Легко впізнати людину з голосу, якщо це найірідніший голос у світі.

*Дуже часто перше враження про людину, як відомо з народної мудрості, складається **по** одягу.*

Зверни увагу!	Нормативним є вислів «жити за голосом сумління» (за яким критерієм?).

ЗА ≠ ПО + Знахідний відмінок

Неправильно	Правильно
відправити за хлібом	відправити по (що?) хліб

занадитися за вівцями	занадитися по (кого?) вівці
їздити за кавунами	їздити по (що?) кавуни

Наприклад:

*У дитинстві мене часто **відправляли** батьки в магазин **по** хліб.*

*Сучасна ситуація з викраденням чиновників на Сході України схожа на відому казку про вовка, який **занадився** в чужу отару **по** вівці.*

ЗА ≠ Безприйменникові конструкції

Родовий відмінок

Неправильно	Правильно
працівники за такими спеціальностями	працівники (чого?) таких спеціальностей

Наприклад:

*Уряд Канади з 1 травня 2014 року запрошує на постійне місце проживання іноземних фахівців **таких спеціальностей**, як-от: менеджери, програмісти, м'ясники, вантажники.*

Орудний відмінок

Неправильно	Правильно
завдячує за це другові	завдячує (чим?) цим другові
різнитися за віком	різнитися (чим?) віком (літами)

Наприклад:

*Олеся завдячує **своїми** глибокими філологічними знаннями своїй найулюбленішій шкільній вчительці української мови.*

Своїм життям поранений завдячує досвідченому хірургові, який повернув постраждалого з «того світу».

Сини різнилися не лише віком, але й характером: старший – спокійний і тихий, молодший – жвавий та галасливий.

Зверни увагу!	Нормативною є конструкція «однакові за віком». <i>Навіть однакові за віком діти далеко не одночасно починають повзати, ходити, говорити.</i>

1.6.4.2. Нормативне вживання прийменника ЗА

Уживання прийменника **ЗА** є нормативним у тих випадках, коли вживається:

1) з родовим відмінком у значенні часу:

за часів Римської імперії, за керівництва Петренка;

АЛЕ неправильно:

за часів дитинства, юності – в дитинстві, в юності.

2) із знахідним відмінком у таких значеннях:

1) об'єкта: *взятися за ручку дверей, сісти за нову статтю;*

2) інструменту: *табурет за стіл править;*

3) місця: *вийти за хвіртку, виїхати за ворота,*

4) часу: *за тиждень настане Різдво, зустріч призначили за три дні (у значенні через);*

5) причини: *сперечатися за місця в партері;*

6) мети: *боротися за єдність;*

7) способу дії: *тримати за ручку;*

8) міри й ступеня: *наймолодшому було за тридцять;*

9) порівняння: *швидший за всіх*;

10) атрибутивні: *освіту маєш за дев'ять класів*.

3) з орудним відмінком у таких значеннях:

1) об'єкту: *тягнутися за друзями*;

2) місця: *за полем видніється дубовий гай*;

3) часу: *за літом прийде осінь*;

4) причини: *за турботами забув про відпочинок*.

1.6.4.3. Варіативне вживання прийменника ЗА

ЗА = Знахідний відмінок

Варіант 1	Варіант 2
доглядає за дитиною	доглядає дитину

Наприклад:

Українська держава дає можливість матері доглядати дитину до трьох років з невеликою фінансовою підтримкою.

Зрозуміло, що догляд за дитиною сьогодні за такі гроші – хороша тема для роздумів.

Зверни увагу!	Із знахідним відмінком без прийменника краще вживати дієслово (<i>доглядати кого? немовля, немичну бабусю</i>), а в прийменникових конструкціях з прийменником за можна вживати як дієслово, так і віддієслівний іменник (<i>доглядати за шкірою і догляд за шкірою</i>).

ЗА = З = Називний відмінок

Варіант 1	Варіант 2
за свідченням очевидців	як свідчать (хто?) сучасники

Наприклад:

За свідченням очевидців, під уламками будівель можуть знаходитися люди.

Як свідчать сучасники, Україна вже майже на порозі грандіозних змін. Інше питання – хороших чи поганих?

Зверни увагу!	Семантично близькою також є конструкція «зі свідчень». <u>Наприклад:</u> <i>Зі свідчень учасників Євромайдану стало відомо...</i>
	Конструкція «за + Орудний відмінок» є стандартною формою посилання на джерело інформації в новинних повідомленнях. <u>Наприклад:</u> <i>За повідомленням Укрінформ, Україна зацікавлена у співпраці з Кореєю в інфраструктурних і ядерних проєктах.</i>

ЗА = ДО

Варіант 1	Варіант 2
братися за (що?) роботу	братися/взятися до (чого?) роботи

Серед цих синонімічних варіантів більш українським є другий («братися до чого»), що зафіксований у незросійщених джерелах.

Наприклад:

*Варто лише дружно **взятися до** немилої роботи, й кінець вже буде не таким далеким.*

ЗА = ЧЕРЕЗ

Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3
за браком часу	через брак часу	через те, що бракує часу

за браком вакансії	через брак вакансії	через те, що бракує вакансії

Наприклад:

За браком доказів хлопців відпустили.

Через брак часу ми щодня щось не встигаємо: чи, можливо, ми нераціонально його використовуємо?

*Мене не взяли на омріяну посаду **через те, що** бракує вакансії.*

ЗА = ПРО

Варіант 1	Варіант 2
дбати за справедливість турбуватися за рідних	дбати про справедливість турбуватися про рідних

Наприклад:

*Як ми все більше переконуємося, в нашій державі **дбати про** справедливість не так легко.*

*У сучасному світі вже професіонали пропонують **дбати про** вашу репутацію, але чи завжди з допомогою прозорих методів і засобів?*

Зверни увагу!	С. Караванський дуже переймався тим, що зворот із ЗА в цьому значенні штучно витісняють паралельним із ПРО та вважав це проявом прихованого зросійщення.

ЗА = З

Варіант 1	Варіант 2

за допомогою – про предмети	з допомогою – про людей
за допомогою 3D ручки	з допомогою батьків
за допомогою пензля	з допомогою колег

Наприклад:

За допомогою 3D ручки діти виготовляють цікаві дрібні іграшки та прикраси.

Сьогодні значна частина українських студентів здобувають вищу освіту з допомогою батьків.

1.6.5. Уживання прийменника ПО

1.6.5.1. Ненормативне вживання прийменника ПО

ПО ≠ ЗА

Замість прийменника **ПО** вживаємо прийменник **ЗА**, якщо йдеться про певні *принципи, критерії, ознаки*

Неправильно	Правильно
по всіх правилах	за всіма правилами
по закону	за законом
по здібностям	за здібностями
по місцю проживання	за місцем проживання
по професії	за фахом
по собівартості	за собівартістю

Наприклад:

Німці живуть за правилами.

Учасники конкурсу за музичними здібностями вигідно вирізняються на тлі своїх ровесників.

*Сьогодні досить складно випускникам влаштуватися працювати за фахом.
Навряд чи виробники зацікавлені в продажі свого товару за собівартістю.*

ПО ≠ НА

Неправильно	Правильно
по вигляду	на вигляд;
по власному розсуду	на власний розсуд;
по всіх фронтах	на всіх фронтах;
по імені	на ім'я;
по цій темі	на цю тему;
по цілій земній кулі	на всій земній кулі (до речі, земну кулю не можна поділити на половинки, тому не <i>цілій</i> , а <i>всій</i> земній кулі).

Наприклад:

На вигляд дівчині було років двадцять.

У цій ситуації краще приймати рішення *на власний розсуд*.

На цю тему вже писано-переписано студентських рефератів, проте нічого нового за останні роки так і не з'явилося.

Сьогодні ця технологія поширена *на всій земній кулі*.

ПО ≠ З

Неправильно	Правильно
по безпеці і співробітництву	з безпеки та співробітництва
по виплаті	з виплати
по відповіді	з відповіді
по всякому поводу	з усякого приводу

по даному факту	з того факту
по темі	з теми
по тій причині	з тієї причини

Наприклад:

Організація з безпеки та співробітництва в Європі оголосила про завершення моніторингової місії в Україні.

Заборгованість з виплати заробітної плати ще не досягла критичної межі терпіння працівників організації.

Як бачимо з відповіді студента, теоретичний матеріал з теми так і не потрапив йому на очі.

ПО ≠ В (У)

Неправильно	Правильно
по буднях	у будні дні
по питанню	у справі
по регіонах	у регіонах
по святах	у свята
по справах служби	у службових справах

Наприклад:

І в будні, і в свята рідна українська хата на гостей багата.

У службових справах керівнику довелося побувати на Канарах.

ПО ≠ ЧЕРЕЗ

Неправильно	Правильно
по незнанню	через незнання

по неуважності	через неуважність
по причині заморозків	через заморозки
по сімейних обставинах	через сімейні обставини
по хворобі	через хворобу

Наприклад:

Через неухважність школяра його твір від сорому просто червоніє та буряковіє.

*Городні роботи просуваються досить кволо **через** пізні заморозки.*

Через сімейні обставини студентка пропустила заняття.

Зверни увагу!	Якщо в заяві чи в пояснювальній записці йдеться про причину, то вживається прийменник через , наприклад: пропуск занять через хворобу.

ПО ≠ ДЛЯ

Неправильно	Правильно
по веденню	для ведення господарства
по врятуванню	для врятування річок
по догляду	для догляду за дитиною
по розливу	для розливу
по створенню	для створення нової філії

Наприклад:

Для ведення домашнього господарства мамі трьох діток життєво необхідно планувати свій день.

*Нещодавно на підприємстві була оновлена лінія **для** розливу «Миргородської»: тепер ми маємо більш якісну мінералку.*

Для створення нової філії керівництву довелося добре попрацювати, проте війна внесла корективи.

ПО ≠ ЩОДО/СТОСОВНО, з

Неправильно	Правильно	
по відзначенню	щодо / стосовно відзначення	з відзначення
по врегулюванню	щодо / стосовно врегулювання	з урегулювання
по легалізації	щодо / стосовно легалізації	з легалізації

Наприклад:

*Заходи **щодо** відзначення 20-річчя університету заплановані на 5 жовтня.*

*Просимо вносити пропозиції **стосовно** врегулювання конфлікту інтересів.*

*Кампанія з **легалізації** праці сприяє працевлаштуванню черкасців.*

ПО ≠ відповідне слово

Неправильно	Правильно
по крайній мірі	принаймні
по пошті	поштою
по тижнях	тижнями
по частинах	частинами
по шляху технічного прогресу	шляхом

У цій групі виділяємо такі закономірності заміни прийменникових конструкцій з ПО:

1) дієприслівниковими зворотами.

Наприклад:

*Закінчивши **буденну роботу**, можеш спокійно зайнятися улюбленою справою.*

2) **орудним відмінком без прийменника** (обставинні відношення способу дії).

Наприклад:

*Друзі передали свої документи (як? яким способом?) **поштою**.*

*У банку домовилися про сплату боргу (як? яким способом?) **частинами**.*

Зверни увагу!	Виразно канцелярський відтінок мають паралельні конструкції: а) по виконанні завдання – по виконанню завдання – виконавши завдання; б) по укладенні договору – по укладенню договору – уклавши договір.

1.6.5.2. Нормативне вживання прийменника ПО

ПО = ПО

Прийменник ПО залишається самим собою в тих випадках, коли позначає:

1) місце дії:

***по** діброві вітер виє...;*

2) час дії:

*відпочили **по** обіді;*

3) мету дії:

*пішли в поле **по** ромашки;*

4) способу дії:

*читали **по** складах;*

5) міру чи кількість:

*роздали **по** завданню;*

6) сферу діяльності:

*поралися **по** господарству.*

1.6.6. Уживання прийменника ПРИ

1.6.6.1. Ненормативне вживання прийменника ПРИ

Прийменник ПРИ можна замінити прийменником ЗА, якщо є вказівка на певні *умови* (частіше) чи *обставини* (рідше).

ПРИ ≠ ЗА

Неправильно	Правильно
при будь-яких обставинах	за будь-яких обставин
при клопотанні	за умови клопотання
при любій погоді	за всякої (будь-якої) погоди
при сприянні	за сприяння
при участі	за участі

Наприклад:

Великодня зустріч запорізьких просвітян на о. Хортиця відбудеться за будь-якої погоди.

24 квітня в м. Запоріжжя пройшов студентський марш миру «Україна єдина!» за участі активістів Класичного приватного університету.

Крім того, прийменник ЗА може передавати *значення часу*.

Наприклад:

Це відбувалося за царя Панька, як земля була тонка (Укр. нар. тв.).

За гетьманування Дем'яна Многогрішного проводилася політика, спрямована на захист державних інтересів України.

Тож синтаксичні конструкції з прийменником ЗА передають або *умову чи обставини дії*, або *час дії*.

ПРИ ≠ ПІД ЧАС

Прийменник ПРИ замінюємо прийменником ПІД ЧАС у випадку, коли йдеться про *процес*, який найчастіше передається *віддієслівними іменниками*.

Неправильно	Правильно

при виконанні завдання	під час виконання завдання
при обговоренні питання	під час обговорення питання
при відкритті експозиції	під час відкриття експозиції
при демонстрації екрану	під час демонстрації екрану
при проведенні розслідування	під час проведення розслідування

Наприклад:

Під час обговорення проєкту закону було внесено кілька суттєвих поправок.

Під час перекладу тексту з англійської мови на українську було допущено грубі помилки.

Якщо під час проведення службового розслідування встановлено, що військовослужбовець отримав травму під час виконання обов'язків військової служби, то він має право отримати разову грошову допомогу.

ПРИ ≠ ДЛЯ

Неправильно	Правильно
при виготовленні	для виготовлення
при виробництві	для виробництва

Наприклад:

*Закваска необхідна **для** виготовлення справжнього йогурту.*

***Для** виробництва молочних продуктів потрібне коров'яче молоко.*

ПРИ ≠ ІНШІ ПРИЙМЕННИКОВІ КОНСТРУКЦІЇ

Неправильно	Правильно
при всіх зусиллях	попри всі зусилля
при грошах	не без грошей

при гучних оплесках	під гучні оплески
при зростанні собівартості	зі зростанням собівартості
при небезпеці	у разі небезпеки
при одній згадці	від самої згадки
при перших словах	після перших слів
при порівнянні виходить	з порівняння виходить
при цих зв'язках	з цими зв'язками
при цьому додається	до цього додається

Наприклад:

Попри всі зусилля світових співтовариств, Росія не змінила стратегії й тактики своїх дій.

Навіть з такими тісними зв'язками з адміністрацією вишу батько не зміг допомогти своєму сину.

Від самої згадки про події в Україні кінця лютого 2014 року на очі навертаються сльози.

До цього додається, що будь-які дії народних обранців мають контролюватися виборцями, тобто нами.

ПРИ ≠ ДІЄПРИСЛІВНИКОВИЙ ЗВОРОТ

Неправильно	Правильно
при палкому бажанні	палко бажаючи (варіант – якщо забажати)
при виді когось	побачивши когось
при описуванні	описуючи щось
при оцінці	оцінюючи щось
при підвищенні цін	підвищуючи ціни
при порівнянні температур	порівнюючи температури

Наприклад:

Описуючи суспільно-політичні події в Україні лютого-квітня 2014 року, журналісти вдаються до відкритої оцінки (читай: називають речі своїми іменами).

Підвищуючи ціни на пальне, продукти, ліки, сьогодні геть забули про одну «дрібничку» – «стабільний» розмір заробітної плати.

Зверни увагу!	Потрібно уникати віддієслівних іменників, зокрема їх нагромадження, Наприклад: <i>порівняння показників підвищення оцінювання</i> тощо. Тому конструкцію прийменника ПРИ з віддієслівним іменником варто замінити дієприслівниковими зворотами. Саме дієприслівниковий зворот називає дію, яка передує основній дії, названій присудком.

ПРИ ≠ прислівники

Неправильно	Правильно
при всьому народі	привселюдно

Наприклад:

*Одне з правил творення іміджу: не варто **привселюдно** розповідати, хто ти є в реальному житті.*

ПРИ ≠ СПОЛУЧНИКОВІ КОНСТРУКЦІЇ

Неправильно	Правильно
при всій його обдарованості	хай який він обдарований
при всій повазі	хай як хто поважає
при всьому старанні	

	хоч як старався; хай там як старався; як не старався; хоч би як старався

Наприклад:

Хай який він обдарований, а працювати над собою потрібно протягом всього життя.

Хай як хто тебе поважає, але будь уважним до того, що ти говориш.

ПРИ ≠ КОЛИ, ЯКЩО

Прийменник **ПРИ** заміняємо підрядними конструкціями зі сполучниками **коли** (або **якщо**).

Неправильно	Правильно
при відсутності доказів	коли (якщо) немає/бракує доказів
при наявності чогось	коли (якщо) є щось
при необхідності	коли (якщо) є потреба (це краще, ніж <i>за потреби</i>)
при обробці інформації	коли оброблялася інформація
при підготовці матеріалу	коли матеріал готували до етеру

Обидва сполучники – **коли** та **якщо** – передають, як правило, **умову дії**. В останніх двох прикладах **коли** вказує на час дії (у такому разі його не можна замінити на **якщо**).

Наприклад:

*Справу не передають до суду, **якщо** бракує вагомих доказів.*

***Якщо** є цікаві матеріали, то їх потрібно оприлюднювати.*

***Якщо** є потреба у високоосвічених фахівцях, звертайтеся до випускників вишів.*

Коли матеріал готували до етеру, надійшла нова інформація про останні події в Україні.

Зверни увагу!	<i>Відсутніми чи присутніми</i> можуть бути лише істоти, неістот – <i>немає</i> або <i>комусь чогось бракує</i> .
	<i>Наявність</i> – це русизм, якого потрібно уникати. Один із способів заміни – дієслово-зв’язка є.

1.6.6.2. Нормативне вживання прийменника ПРИ

ПРИ = ПРИ

Прийменник ПРИ залишається самим собою в тих випадках, коли позначає:

1) просторову близькість:

при видавництві працює книгарня,

при долині кущ калини;

2) підпорядкованість або належність:

Постійне представництво України при Раді Європи,

тримати думку при собі;

3) супутні обставини чи умови:

поділитися власним досвідом при нагоді,

бути при доброму здоров’ї та при ясному розумі.

1.6.7. Уживання прийменника ПРО

1.6.7.1. Ненормативне вживання прийменника ПРО

ПРО ≠ В (У) + Давальний відмінок

Неправильно	Правильно
запевняти про свою обізнаність	запевняти у (чому?) своїй обізнаності

Наприклад:

Можна довго запевняти у своїй обізнаності з новими методиками викладання, проте все перевіряється на практиці.

ПРО ≠ ВІД + Родовий відмінок

Неправильно	Правильно
враження про зустріч застерегти про небезпеку	враження від (чого?) зустрічі застерегти від (чого?) небезпеки

Наприклад:

*Студенти поділилися враженнями **від** зустрічі з ректором та керівництвом вишу.*

*Найкращий захист **від** будь-якої **небезпеки** – це готовність до неї, навіть до настання надзвичайної ситуації.*

*Як позначки на товарах можуть **застерегти** тебе **від** небезпеки?*

ПРО ≠ ЗА + Орудний відмінок

Неправильно	Правильно
не шкодуйте про те, що сталося	не шкодуйте за (чим?) тим, що сталося

Наприклад:

*На наш погляд, одна з раціональних порад в скрутних обставинах – не шкодувати **за** тим, що сталося, а взяти цю науку на озброєння в майбутньому.*

ПРО ≠ З ПРИВОДУ + родовий відмінок

Неправильно	Правильно
звернення про звільнення	звернення з приводу (чого?) звільнення

Наприклад:

Український народ з нетерпінням чекає звернення прем'єр-міністра з приводу остаточного підрахунку голосів на виборах Президента України 25 травня 2014 року.

ПРО ≠ НА + Знахідний відмінок

Неправильно	Правильно
про сумнівну цінність покупки вказують	на (що?) сумнівну цінність покупки вказують

Наприклад:

На сумнівну якість плавленого сирка вказує специфічний запах.

ПРО ≠ безприйменникові конструкції

Називний відмінок

Неправильно	Правильно
про це було відзначено	(що?) це було відзначено

Наприклад:

Це досягнення студентів було відзначено на засіданні студентської ради університету.

Родовий відмінок

Неправильно	Правильно
докази про зловживання	докази (чого?) зловживання
ідея про подвійне громадянство	ідея (чого?) подвійного громадянства
приклади про позитивний вплив	приклади (чого?) позитивного впливу

Наприклад:

На сьогодні оприлюднені беззаперечні докази зловживання службовим становищем Президентом України, який утік до Росії.

Порівняно нещодавно ідея подвійного громадянства була майже реальною для більшості мешканців Криму.

Директори шкіл наводили приклади позитивного впливу уроків християнської етики на школярів.

Знахідний відмінок

Неправильно	Правильно
заперечувати про свою причетність до справи	заперечувати (що?) свою причетність до справи

Наприклад:

Злочинець з усіх сил намагався заперечити свою причетність до кримінальної справи.

Орудний відмінок

Неправильно	Правильно
поцікавитися про насущні проблеми	цікавитися (чим?) насущними проблемами

Наприклад:

Де вінничани переглядають кіно та якими жанрами цікавляться? (ТВ Віта)

1.6.7.2. Нормативне вживання прийменника ПРО

Об'єктні відношення

Уживання прийменника **ПРО** є нормативним у тих випадках, коли позначає: особу, предмет чи абстрактне поняття, щодо яких відбувається дія.

Наприклад:

думати (звітувати, говорити, співати, дбати) **про**...;

правила (твердження, розповідь, мова) **про**...

Обставинні відношення

✓ мету дії.

Наприклад:

тримати щось **про** свято (будень...) (у значенні: для свята, для будня...);

✓ спосіб дії (у сполученні із зворотним займенником СЕБЕ).

Наприклад:

бурчати (говорити, ляяти) сам **про** себе (щоб інші не чули), наспівувати мелодію **про** себе, відзначити щось **про** себе.

1.6.7.3. Варіативне вживання прийменника ПРО

ПРО = НАД + Орудний відмінок

Варіант 1	Варіант 2
розмірковувати про ситуацію	розмірковувати над (чим?) ситуацією

Наприклад:

Ми шукаємо сміливих учасників, яким цікаво **розмірковувати про** нові реалії сучасної Європи («Час змін»).

Дуже добре **розмірковувати над ситуацією**, що склалася, з різних боків: так можна встановити причинно-наслідкові зв'язки.

Завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення прийменника, назвіть його лексичне та граматичне значення.

2. Схарактеризуйте морфологічні групи прийменників. Наведіть приклади.

3. Наведіть приклади прийменникових конструкцій, які передають такі смислові відношення:

а) просторові;

б) часові;

в) причинові;

г) мети;

д) допусту.

4. Перелічіть усі випадки нормативного вживання прийменника *по*.

5. Поясніть, чому не відповідає мовним нормам прийменникова конструкція *навчатися по спеціальності 061 «Журналістика»*. Запропонуйте відповідну заміну.

6. Подумайте, який нормативний відповідник запропонувати замість прийменникової конструкції *цінувати допомогу від батьків*.

7. З'ясуйте, які семантичні відтінки передають варіанти прийменникової конструкції *за назвою кваліфікаційної роботи – з назви кваліфікаційної роботи*.

8. Поясніть, чому не відповідає мовним нормам прийменникова конструкція *запрошення для навчання у КНУ імені Тараса Шевченка*. Запропонуйте Ваш варіант заміни.

9. Який фонетичний варіант прийменника *з* потрібно вживати у вислові *їхати зі Львова*. Обґрунтуйте вашу думку.

10. Поясніть, чому не відповідає мовним нормам прийменникова конструкція *ділитися враженнями про екскурсію до Чернігова*. Запропонуйте відповідну заміну.

Розділ 2. СПОЛУЧНИК

2.1. Сполучник. Значення та функції сполучників

Сполучник – службова частина мови, що вживається для поєднання слів, словосполучень і частин складного речення.

Сполучники передають семантико-граматичні відношення в реченні.

При цьому розрізняють сполучники однозначні та багатозначні.

Однозначні сполучники виконують лише функцію зв'язку слів. До них належать: *бо, якщо, якби, так що, доки, поки, хоч*.

Наприклад:

*Бути письменником у цей (воєнний – Л.П.) час – почесно й надважко, **бо** література сьогодні не розважає, а допомагає й рятує (А. Любка).*

Багатозначними (багатофункціональними) сполучниками є слова, які можуть виконувати кілька функцій, зокрема: бути то сполучником, то сполучним словом, то повнозначним словом. До них належать: *що, як, коли, чим*.

ЩО виконує роль

- ✓ сполучника: *Петро вважав, **що** до його думки мають дослухатися;*
- ✓ сполучного слова: *Фільм «20 днів у Маріуполі» – це стрічка, **що** знімалася у місті, яке намагалися захопити окупанти»;*
- ✓ повнозначного слова – питального займенника: ***Що** це цікавого сказав генерал?*

Сучасна система сполучників утворилася внаслідок тривалого процесу, під час якого:

- 1) частина сполучників зберегла свою форму та значення (*а, і, бо, або, але, ані, ні, аби*),
- 2) частина сполучників (*ніж, що, щоб*) – дійшла до нас у зміненій фонетичній формі,
- 3) частина сполучників змінила функції (сполучник *бо* став підрядним),

4) частина сполучників утворилася з таких повнозначних частин мови:

- займенників *як, що, хто, який, чий, котрий*;
- прислівників *куди, де, коли, звідки*;
- часток *аж, бо, ніби*;
- дієслів *хоч, мов*.

5) утворилися складені сполучні вислови: *тому що, дарма що, через те що, незважаючи на те що* та ін.

2.2. Типи сполучників

I. За походженням:

- 1) *непохідні* – *і, а, бо, ні, та, чи*;
- 2) *похідні*, які утворилися:
 - а) від дієслів – *хоч, лише, незважаючи на те, що*;
 - б) частково від займенників – *щоб, якщо, тим-то*;
 - в) від прислівників – *буцім, де, коли, куди, однак, дарма що*.

II. За будовою:

- 1) прості (непохідні): *і, а, бо, ні, та, чи*;
- 2) складні: *також, якщо, немовби, начеб, нібито, щоб, цебто, причому, притому, зате, проте*;
- 3) складені: *тому що; лиш тільки; подібно до того, як; в міру того як; незважаючи на те, що; у зв'язку з-тим, що; внаслідок того, що; через те, що; завдяки тому, що; під впливом того, що*;
+ парні: *що... то..., чим... тим..., не стільки... скільки...*

III. За характером синтаксичних зв'язків між словами чи реченнями:

- 1) **сполучники** сурядності – вказують на зв'язок граматично рівноправних слів чи речень:

а) єднальні: *і (ї), та (і), також, теж*;

б) протиставні: *а, але, проте, зате, однак*;

в) розділові: *або, то-то, чи-чи, хоч-хоч*.

2) **сполучники** підрядності – вказують на підрядну залежність предикативних частин складнопідрядних речень.

Сполучні засоби підрядності за синтаксичними функціями поділяються на:

➤ **власне сполучники** (не є членами речення, мають послаблене лексичне значення, не можуть бути замінені синонімічними сполучними словами, не співвідносяться з жодним словом у головному реченні, не мають логічного наголосу);

Наприклад:

*У нас зараз є близько 200 капеланів, **якщо** не рахувати волонтерів* (О. Андріяшина).

➤ **сполучні слова** (є членом речення – підметом, присудком, додатком, обставиною, може бути синонімом до повнозначних слів (*котрий, який, це*), співвідноситься з певним словом у головному реченні, має логічний наголос).

До **сполучних слів** належать:

- відносні займенники: *хто, що, який, чий*;
- прислівники займенникового походження: *де, звідки коли*.

Наприклад:

*Маємо викорчувувати все московське, **до чого** дотягнемося* (С. Марченко).

Сполучники підрядності за критерієм модальних аспектів повідомлення думки поділяються на:

- 1) з'ясувальні – *що, щоб, як, чий, ніби, немовби* + сполучні слова: *хто, що, як, який, скільки* у всіх відмінках;
- 2) сполучники повної (чистої) відносності (О. Потебня).

Чистою відносністю називається зв'язок між компонентами складнопідрядного речення, при якому сполучні слова (відносні займенники або прислівники) цілком збігаються з пояснюваним ім'ям (іменником, займенником головного компонента).

До них належать: *що* (не відмінюється), *який, котрий, що його, чий, коли, де, куди, звідки*;

- 3) порівняльні – *як, що, мов, мовби, наче, неначе, нібито*;
- 4) умовні – *якщо, коли, якби, аби*;
- 5) часові – *коли, як, після того як, тільки, як тільки, щойно, ледве, поки, доки, відколи*;
- 6) причинові – *бо, тому що, через те що, за тим що*;
- 7) мети – *щоб, для того щоб, аби*;
- 8) наслідкові – *так що*;
- 9) допустові – *хоч, хай, нехай, дарма що, незважаючи на те, що, як, на що, чи*.

2.3. Правопис сполучників

РАЗОМ пишемо

складні сполучники: *адже, буцімто, мовби, начебто, немовби, нібито, себто, тобто, тож, цебто* та ін.

Зверни увагу!	Сполучники <i>що, якби, якже, якщо, зате, проте, теж</i> пишуться РАЗОМ , але однозвучні сполучення слів – ОКРЕМО : <i>що б, як би, як же, за те, про те, те ж</i> .

ОКРЕМО завжди пишемо

- сполучники: *або ж, адже ж, але ж, коли б то, хоч би, хоча б*;

- складені сполучники: *тому що, через те що, з того часу як, за тим щоб, тим часом як, незважаючи на те що.*

ЧЕРЕЗ ДЕФІС завжди пишуться такі сполучники: *отож-то, тому-то (тим-то), тільки-но.*

2.3. Вживання багатозначних сполучників

ЩО

Цей багатозначний сполучник може пов'язувати з головним реченням такі види речень:

- 1) підрядні з'ясувальні;

Наприклад:

*Росія ніяк не може зрозуміти, **що** колаборантів в Україні завжди, за всі роки її історії, була жалюгідна, хоча й жадібна, підла, меншість (В. Портников).*

- 2) підрядні означальні;

Наприклад:

*Медична складова повномасштабної війни суттєво відрізняється від тієї, **що** була в період 2014–2021 років (В. Ковач).*

- 3) підрядні міри та ступеня та ін.

Наприклад:

*Просто смерті, болю і горя було стільки за ці два роки, **що** сльози виплакані, емоції виблякли, а шок від кожної нової трагічної новини паралізує, але швидко минає (А. Любка).*

КОЛИ

Цей багатозначний сполучник може зв'язувати з головним реченням такі види речень:

- 1) підрядні часові;

Наприклад:

Коли в Києві нині звучить сирена повітряної тривоги, майже ніхто не кидається шукати найближче сховище, люди без поспіху продовжують завершувати свої звичні справи (А. Любка).

2) підрядні умовні;

Наприклад:

Говорити з Путіним можна буде, коли він визнає, що програв (В. Зеленський).

3) підрядні означальні;

Наприклад:

У військових капеланів часто буває комплекс спасителя, коли нам хочеться всіх врятувати... (О. Андріяшина).

ЩОБ

Цей багатозначний сполучник може зв'язувати з головним реченням такі види речень:

1) підрядні мети;

Наприклад:

Володимир Зеленський також запросив Дональда Трампа, колишнього президента США, який зараз по суті є головним опонентом допомоги Україні в американському конгресі, поїхати разом із ним на фронт, щоб побачити реальну ситуацію на російсько-українському напрямку протистояння (В. Портников).

2) підрядні з'ясувальні та ін.

Наприклад:

Війна вимагає, щоб людина постійно була у формі фізично, морально, емоційно й духовно (О. Андріяшина).

ЯК

Цей багатозначний сполучник може зв'язувати з головним реченням такі види речень:

1) з'ясувальні:

Наприклад:

Мене вразило, як росіяни знищували місто (Маріуполь – Л.П.) (К. Масалітін).

2) означальні;

Наприклад:

Дали мені дозу наркозу, як для чоловіка на сто кілограмів (Яна Бренда).

3) порівняльні;

Наприклад:

День весілля був чистий та білий, як аркуш паперу.

2.4. Синонімічні сполучники

Синонімічні сполучення виконують роль необхідного інструмента для вдосконалення форми висловлення та передачі тонких нюансів думки.

ЯКИЙ; ЩО

Ці сполучники зазвичай уживаються в підрядних означальних реченнях. У них можуть бути ще такі синоніми – *котрий, де, куди, коли*.

Наприклад:

В холодну пору року військові потребують теплих напоїв, які можуть зігріти, та вітамінів, які надають сил (espresso.tv).

БО; ТОМУ ЩО

Ці сполучники зазвичай передають значення причини.

Наприклад:

Страх – це одна з найсильніших емоцій, бо стосується власної безпеки та життя (О. Андріяшина).

I; Й; ТА

Для уникнення збігу приголосних в українській мові відбувається чергування сполучників I – Й.

Сполучник I чергується зі сполучником Й, якщо попереднє слово закінчується або наступне починається з голосного.

Наприклад: *країна й війна, політика й економіка, Львів й Одеса.*

1. Сполучник I вживаємо в таких позиціях:

1) після приголосного перед наступним початковим приголосним.

Наприклад:

Жорсткість і безкомпромісність – це має зараз домінувати.

2) на початку речення.

Наприклад:

I атмосфера фільму «20 днів у Маріуполі», і його герої – усе це справді відтворює атмосферу масштабного конфлікту в Європі.

I автори фільму є свідками, фактично учасниками цих драматичних подій.

1) при зіставленні понять;

Наприклад: *дні і ночі; батьки і діти; від початку і до кінця;*

2) перед словом, що починається на *й, е, ї, ю, я;*

Наприклад: *Назар і Юлія; Петро і Ївга; хто і як; Україна і ЄС;*

3) після паузи, що на письмі позначається відповідним пунктуаційним знаком, перед наступним початковим приголосним.

Наприклад:

Нам потрібно було знайти баланс між тим, щоб показати правду, показати всі страждання, і не відштовхнути глядача (Мстислав Чернов).

Емоції завжди залишаються. I це боляче. Це завжди боляче (Мстислав Чернов).

2. Сполучник **Й** вживаємо в таких позиціях:

1) між голосними.

Наприклад:

*За обіднім столом сиділи Васи́лина **й** Остап.*

*Оце **й** уся вам правда.*

2) після голосного перед приголосним:

Наприклад:

*Бавовна **й** пожежі на нафтопереробних заводах.*

*Про країну-гній, яка не має існувати, усе зрозуміло. Вони **й** не будуть існувати.*

Зверни увагу!	Початковий ненаголошений І чергується з Й у таких словах: <i>іме́ння – йме́ння, імо́вірний – ймо́вірний, іти́ – йти́, іти́ся – йти́ся (іде́ться – йде́ться).</i>

4. Сполучник **ТА** вживаємо для поєднання:

1) близькоспоріднених станів та явищ.

Наприклад: *хліб **та** сіль, батько **та** мати, гримить **та** блискає;*

*Тому Диклак Гель легко **та** швидко проникає в шкіру, ефективно лікує навіть сильний біль (з реклами).*

2) для приєднання останнього однорідного члена речення до синонімічного ряду.

Наприклад:

*Оборона, відбудова **та** культура дипломатія: як зарубіжні зірки підтримують Україну (espreso.tv).*

Зверни увагу!	Уживаючи сполучник І , потрібно пам'ятати: ☐ сполучник і завжди заміняє сполучник та , проте сполучник та не завжди заміняє і ;

☐ уживання сполучників та – і є стилістично вмотивованим: якщо в реченні вже є сполучник і , тоді для стилістичного врізноманітнення вживаємо сполучник та .

Крім того, сполучник **ТА** вживаємо для протиставлення.

Наприклад.

***Та** чому це відбувається за український кошт?*

***Та** лідери світової громадської думки розуміють, що не можна прирівнювати війну в Ізраїлі до війни в Україні (espreso.tv).*

АБО; ЧИ

Як розділові сполучники сурядності **АБО** та **ЧИ** поєднують граматично рівноправні слова чи речення й можуть повторюватися. У таких позиціях ці сполучники є взаємозамінними.

Наприклад.

*Якщо ви хочете використати наш матеріал **або (чи)** поширити зібрану журналістами інформацію, поставте посилання на [Суспільне](#) (Суспільне. Культура).*

Нині простежується тенденція до переважання в медіа сполучника **ЧИ**.

*Звісно, фільми вже давно не мають будуватися за стандартною триактною структурою **чи** досліджувати закручені драматичні конфлікти (Суспільне. Культура).*

Наприклад:

Сполучник **ЧИ** вживається:

1. У питальних реченнях без питального слова, які передбачають два варіанти відповіді – ствердну чи заперечну («Так» або «Ні») або залишаються без відповіді – риторичними.

Наприклад:

Чи визріє Шольц до передачі Україні крилатих ракет Taurus?

Чи хотіли б ви взяти участь в українському національному відборі?

(Суспільне. Культура)

2. У складнопідрядних реченнях з підрядними з'ясувальними.

Питання полягає в тому, чи будуть у світі домінувати демократії, чи диктатури, які порушують права людини? (Б. Керський).

Демократичному світові треба добре подумати, чи не шкодять молитви Ватикану демократії та безпеці (О. Сохар).

3. Для надання мовленню відтінку суб'єктивної непевності.

Наприклад.

На сьогодні не відомо, варто Україні брати участь у цій програмі чи ні.

4. З часткою НЕ для вказівки на можливість заперечення.

Наприклад.

Чи не варто поставити на цьому питанні крапку?

Сполучник **АБО** передає значення вибору й повинен стояти перед тим словом чи словосполученням, яких він стосується (за О. Синявським).

Наприклад.

*Необхідно вирішити це питання сьогодні **або** завтра.*

Завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення сполучника, назвіть його роль у реченні.
2. Схарактеризуйте однозначні та багатозначні сполучники. Наведіть приклади.
3. Назвіть типи сполучників за походженням. Наведіть приклади.
4. Схарактеризуйте типи сполучників за будовою. Наведіть приклади.
5. Назвіть типи сполучників за характером синтаксичних зв'язків між словами чи реченнями. Наведіть приклади.
6. Поясніть різницю між сполучниками та сполучними словами, що виділяються в межах сполучників підрядності.
7. Вкажіть, на які види поділяються сполучники підрядності за критерієм модальних аспектів повідомлення думки.
8. Поясніть, у чому особливості сполучників та однозвучних їм слів-омонімів *якби – як би, проте – про те*. Складіть з ними речення.
9. Проілюструйте на прикладах, які відношення в реченнях передають сполучники *що, коли, щоб, як*.
10. Поясніть типову помилку в написанні складеного сполучника *незважаючи на те що*. Складіть з цим сполучником речення.

Розділ 3. ЧАСТКА

3.1. Частка. Групи часток

Частка – це неповнозначна частина мови, яка надає окремим словам чи реченням додаткових змістових, емоційно-експресивних і модальних відтінків або бере участь у творенні морфологічних форм і нових слів.

За особливостями функціонування частки поділяються на:

- фразові;
- слово- і формотворчі.

Фразові частки оформляють певний тип речення, виражають ставлення мовця до змісту всього речення або виділяють один з його компонентів.

3.2. Фразові частки

Фразові частки поділяються на такі групи:

I. Частки, що виражають змістові відтінки значень слів, словосполучень, речень:

- 1) вказівні: *ось, он, онде, ген, це, оце, то, от, ото;*

Частки **ось, от** перед прислівниками набувають підсилювального характеру.

- 2) означальні: *саме, якраз, справді, точно, власне, рівно;*

Означальні частки вказують на кількісну неповноту, приблизність, уточнюють зміст слова, якого вони стосуються.

- 3) видільні: *і навіть, тільки, лише, лиш, лишень, хоч би, хоч, хоча б, аж, же (ж)-таки, уже (вже), собі, бодай, все ж.*

Видільні частки служать для логічного виділення в реченні слова, якого вони стосуються.

II. Частки, що виражають модальні та модально-вольові відтінки значень:

1) **власне модальні**: *мовляв, мабуть, ніби, навряд (чи), ледве чи, ба, ой, ну й;*

Власне модальні частки надають мовленню емоційно-оцінного забарвлення, зокрема: сумніву, впевненості, важливості тощо.

2) **стверджувальні**: *так, еге, еге ж, атож, аякже, авжеж;*

Ці частки вказують на те, що сказане повністю відповідає реальності або що мовець повністю погоджується з повідомленням.

3) **заперечні**: *не, ні, ані;*

Частка не заперечує зміст усього речення або його частини, що залежить від її місця в реченні. Якщо частка **не** вживається двічі в реченні, то вона нейтралізує заперечення і речення набуває стверджувального змісту.

Наприклад:

Депутат не могла не зачитати поправки до закону.

Якщо в реченнях із заперечною часткою **не** перед присудком вживається ще й заперечний займенник (*ніхто, ніщо* та ін.), то заперечний зміст речення посилюється.

Наприклад:

Тож ніхто не мав права втрутитися у розв'язання конфліктної ситуації.

Частка ні вживається для підсилення заперечення, вираженого дієсловом-присудком з часткою **не** або словом **нема**.

Вона може підсилювати заперечення як одиничного додатка, так і кожного з кількох однорідних додатків.

«Ні дощ, ні росіяни не зупинять моєї подорожі»: як люксембуржець здійснює благодійну велопоїздку на підтримку українців (gluzd.org.ua).

4) **питальні**: *чи, хіба, невже*.

Ці частки допомагають оформити питальні речення. Водночас частки *хіба, невже* надають питальному реченню відтінок сумніву.

III. Емоційно-експресивні та експресивно-підсилювальні:

1) допомагають оформити окличні речення: *як, який, що за, що то за*;

2) емоційно виділяють слова та словосполучення: *просто, адже, адже ж, от уже, куди там, де там*.

3.3. Словотворчі та формотворчі частки

Словотворчу роль відіграють такі частки: *будь-, -небудь, казна-, хтозна-, -завгодно, -сь, аби-, де-, не-, ні-, -би, -б, -же, -ж*.

За допомогою цих часток утворюються неозначені й заперечні займенники, прислівники, сполучники: *казна-хто, хтось, мовби, щоб, ніде, немов, неначе*.

Формотворчі частки використовуються для творення різних граматичних форм:

- 1) умовний спосіб дієслів: *б, би*;
- 2) наказовий спосіб дієслів: *хай, нехай*;
- 3) зворотні форми дієслова: *-ся, -сь*;
- 4) форми давноминулого часу: *був, була, було*;
- 5) вищий ступінь порівняння прикметників: *най- (що-, як-)*.

3.4. Правопис часток

РАЗОМ пишемо:

- 1) словотворчі частки *аби-, ані-, чи-, де-, -ся (-сь), ні-, що-*;

2) формотворчі як-, що-, -ся (-сь): якнайвище, тренуватися (сь).

Зверни увагу!	З двох дієслівних часто -сь та -ся потрібно віддавати перевагу частці -ся .

ОКРЕМО пишемо:

- 1) якщо між часткою і словом стоїть інше слово: *ніхто – ні з ким; щогодини – що дві години, що не година; абихто – аби до кого, щодо – що ж до, все ж таки;*
- 2) якщо в постпозиції стоїть **що**: *тільки що, ледве що, поки що*
- 3) більшість фразових часток, що надають різних відтінків: *написав би, адже ж, ось як, тільки так, як же бути.*

ЧЕРЕЗ ДЕФІС пишемо:

- 1) частки **-бо, -но** (*слухай-бо, скажи-но, принеси-но*).
- 2) підсилювально-видільні: **-от, -то, -таки** (*якби-то, тому-то, все-таки, зробив-таки*).
- 3) словотвірні: **хтозна-, бозна-, казна-, чортзна-, -будь, -небудь, невідь-** (*хтозна-коли, казна-що, скільки-небудь, невідь-звідки*).

Частка ТО

- 1) як вказівна пишеться **окремо**: *то справді так, то так написано;*
- 2) як підсилювальна пишеться **через дефіс**: *отакий-то, тому-то;*
- 3) як словотвірна пишеться **разом**: *начебто, мовбито.*

3.4.1. Написання частки НЕ

3.4.2.1. Написання НЕ з іменниками, прикметниками та прислівниками

Частку НЕ пишемо РАЗОМ

1) якщо можна підібрати близьке за значенням слово без НЕ:

Частина мови	Слово з НЕ	Слово-синонім
Іменники	<i>небезпека</i> <i>неволя</i>	<i>загроза</i> <i>рабство, полон</i>
Прикметники	<i>небагатий</i> <i>недурний</i>	<i>бідний</i> <i>розумний</i>
Прислівники	<i>негарно</i> <i>недалеко</i>	<i>погано</i> <i>близько</i>

2) якщо слово не вживається без НЕ:

Частина мови	Слово з НЕ
Іменники	<i>небога</i> (у прям. зн. – племінниця, в перен. – бідолаха, сердега) <i>негода</i> (погана погода) <i>нежить</i> <i>немовля</i> <i>ненависть</i> <i>непотріб</i>
Прикметники	<i>недужий</i> (хворий) <i>незорий</i> (безбережний)

Прислівники	<i>невп<u>и</u>нно</i> <i>нег<u>а</u>йно</i> <i>незаб<u>а</u>ром</i> <i>ненаро<u>к</u>ом</i> <i>неодм<u>і</u>нно</i> <i>несказ<u>а</u>нно</i> <i>неух<u>и</u>льно</i> <i>не<u>х</u>отя</i> <i>нещодо<u>д</u>авно</i>

Частку НЕ пишемо ОКРЕМО

Якщо слово вживається для заперечення предмета чи ознаки, іноді виражене протиставним сполучником.

Наприклад:

Не кохання, а пристрасть.

Не веселий, а сумний.

Він мені не друг (тобто ворог).

Частку НЕ пишемо ЧЕРЕЗ ДЕФІС

Наприклад: *не-Я, не-Європа.*

3.4.2.2. Написання НЕ з дієприкметниками

Частку НЕ пишемо ОКРЕМО:

1) якщо є залежне слово або протиставлення.

Наприклад:

Не написана вчасно стаття.

Не підготовлена учнем доповідь.

Не сказане, а написане слово.

2) якщо дієприкметник у реченні виконує роль присудка.

Наприклад:

Завдання (є) **не виконане.**

Зверни увагу!	<i>Невиконане завдання не дає Марині спокою. – Їхнє завдання (є) не виконане.</i> У першому реченні НЕ з дієприкметником виконує роль означення й тому пишеться РАЗОМ. У другому реченні НЕ з дієприкметником є іменною частиною складеного іменного присудка (дієслово-зв'язка Є опущена) й тому пишеться ОКРЕМО.

Частку НЕ пишемо РАЗОМ:

1) якщо немає залежного слова.

Наприклад.

***Невідісланий** лист так і залишився лежати в шухляді.*

***Невисловлене** прохання;*

2) якщо при дієприкметниках і прикметниках є слова ***дуже, вельми, надто, надзвичайно.***

Наприклад:

*Надто **неуважний** студент.*

*Вельми **невесела** подія;*

3.4.2.3. Написання НЕ з числівниками, займенниками, дієсловами (та їхніми формами – дієприслівниками)

Частку НЕ пишемо РАЗОМ:

1) якщо слово не вживається без НЕ.

Наприклад: *невгавати, неволити, ненавидіти, нехтувати;*

2) якщо займенник без НЕ має протилежне значення.

Наприклад: *неабихто – абихто, неабиякий – абиякий;*

3) в словосполученні *незважаючи на*.

Наприклад:

Діти довго ще гралися на майданчику, незважаючи на дрібний дощик.

Незважаючи на скрутні обставини, хлопець знайшов вихід із складної ситуації.

В усіх інших випадках НЕ з названими вище частинами мови – числівниками, займенниками, дієсловами (зокрема й дієприслівниками) – пишемо **ОКРЕМО**:

Частина мови	Слово з НЕ
Числівники	<i>не п'ять</i> <i>не двадцять</i> <i>не перший</i>
Займенники	<i>не він</i> <i>не наша квартира</i> <i>не свій зошит</i>
Дієслова	<i>не знає завдання</i> <i>не хоче відповідати</i> <i>не просить допомоги</i>
Дієприслівники	<i>не думаючи про друзів</i> <i>не забуваючи обов'язку</i> <i>не приходячи вчасно</i>

3.4.2. Написання частки НІ

Частку НІ пишемо ОКРЕМО з усіма частинами мови, якщо вона заперечує наявність ознаки, дії чи способу дії.

Значення частки НІ	Приклади
заперечення ознаки	<i>ні твердий, ні м'який; ні пісний, ні жирний.</i>
заперечення дії	<i>ні бачити, ні чути; ні йти, ні їхати.</i>
заперечення способу дії	<i>ні високо, ні низько; ні жарко, ні холодно.</i>

Частку НІ пишемо РАЗОМ з усіма частинами мови:

1) якщо ці слова без частки НІ не вживаються:

*нісенітниця (немає слова **сенітниця**);*

*нікчема (немає слова **кчема**);*

*ніяково (немає слова **яково**);*

*ніяковіти (немає слова **яковіти**).*

Наприклад:

*Говори завжди правду, щоб не опускати від сорому очі та щоб на душі не було **ніяково**.*

***Нісенітницю** говоримо, коли немає чого доброго сказати.*

2) у складі заперечних прислівників:

ні + коли = ніколи;

ні + де = ніде;

ні + як = ніяк;

ні + скільки = ніскільки;

ні + звідки = нізвідки.

Наприклад:

***Ніколи й ніде** не забувай, що, перш за все, ти – людина.*

***Нізвідки** не було чути розкатів весняного грому, хоча небо на сході вже потемніло.*

3) у складі заперечних займенників:

ні + хто = ніхто;

ні + кого (Р.в. від хто) = нікого;

ні + ким (О.в. від хто) = ніким;

ні + який = ніякий;

ні + чий = нічий.

Наприклад:

***Ніхто** не застрахований від помилок, але священник і суддя не мають права на помилку.*

***Ніким** не вивчені запорізькі кургани привертають увагу істориків.*

Частку НІ пишемо ОКРЕМО з усіма частинами мови, якщо між часткою НІ і займенником стоїть прийменник:

***Нікого** – **ні** в кого, **ні** до кого;*

Наприклад:

*Сьогодні на уроці не чутно було **нікого** з тих, хто вчора добряче заважав учителю: батьківські збори дали позитивний результат.*

***Ні в кого** з тих учнів, хто вчора порушував поведінку, не було бажання робити це знову.*

*Сьогодні вчителька **ні до кого** не застосовувала “особливих педагогічних методів”: вчорашні батьківські збори зробили свою справу.*

Ніким – ні з ким.

Наприклад:

Ніким Артем вже більше не цікавився: лишень Оксана з голови все не виходила.

Ні з ким більше хлопець не хотів спілкуватися: дівчина з карими очима і проникливим поглядом міцно заволоділа його серцем.

Ніякого – ні в якого.

Наприклад:

Один з основних принципів кримінального права сформульований фахівцями таким чином: «***Ніякого*** покарання без закону».

Ні в якого багатиря не болить душа за бідаря.

Завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення частки, назвіть її види.
2. Схарактеризуйте групи фразових часток. Наведіть приклади.
3. Обґрунтуйте, яку словотворчу роль відіграють частки. Наведіть приклади.
4. Назвіть, які граматичні форми творяться за допомогою формотворчих часток? Наведіть приклади.
5. Схарактеризуйте особливості вживання частки **НЕ**. Наведіть приклади.
6. Поясніть вживання частки **НІ** з різними частинами мови. Наведіть приклади.
7. Встановіть залежність написання частки **ТО** від виконуваних нею функцій.
8. Обґрунтуйте, у яких випадках у дієприкметнику *несказаний* частку **НЕ** пишемо разом, а в яких – окремо. Проілюструйте на прикладах.
9. Поясніть, коли частка **НЕ** з іншими частинами мови пишеться разом.
10. Наведіть приклади, коли частка **НЕ** з іншими частинами мови пишеться окремо.

Розділ 4. ВПРАВИ

Вправа 1. Поясніть значення фразеологізмів та визначте, з яким відмінком вжито прийменник. З п'ятьма фразеологізмами на вибір складіть речення.

Брати **до** серця, взяти себе **в** руки, вилами **по** воді писане, висіти **на** волосині, дивитися **крізь** пальці, дістати **з-під** землі, збитися з ніг, землі **під** ногами не чути, налягати **на** ноги, не спускати з ока.

Вправа 2. Напишіть есей (обсяг 1–1,5 тис. друкованих символів з пробілами), використавши фразеологізми з НЕ.

(Не)було де і яблукові впасти; (не)з десятого коліна; (не)з нашим писком; (не)початий край; (не)солоно сьорбавши; була(не)була; верещати (не)своїм голосом; вигадати таке, що і в борщ (не)кришать; видно (не)озброєним оком; вода (не)освятиться без когось; встати (не)на ту ногу; голими руками (не)візьмеш; голова (не)половою/соломою набита; далеко (не)заїдеш на комусь; де (не)посій, там і вродить/вродиться; душа/губа (не)з лопуцька; з вогнем/зі свічкою (не)знайдеш; поминати (не)злим, тихим словом; у (не)оплатному боргу; усякими правдами й (не)правдами.

Вправа 3. Складіть новинне повідомлення (обсягом 1200–1300 символів з пробілами) на тему внутрішньої політики, використавши наведені словосполучення.

Боротися **за**; використано **для**; втручання **в**; заходи **щодо**; звернутися **до**; команда **для**; співпраця **з**; угода **про**, **завдяки** підтримці; з благодійним фондом.

Вправа 4. *Відредагуйте речення зі складеними сполучниками.*

1. Безлад у країні буде **до тих пір**, поки не запрацюють на 100% закони.
2. Лекція була **настільки** захоплива, що слухачі не помітили, як збіг час.
3. **Не дивлячись на** попередження, водій знову порушив правила дорожнього руху.
4. Небезпечні **не стільки** шахеди, **скільки** балістичні ракети.
5. Оплачувати замовлення будуть **по мірі того**, як надходитимуть кошти.
6. Сім'я не отримала фінансової допомоги, **так як** невчасно подала заяву.
7. Старанно вчиться з **тим, щоб** заробити високі бали.
8. **У силу того, що** Україна не отримала в 2022 році американських військових літаків, літнього контрнаступу ЗСУ в 2023 році не відбулося.
9. **Чим** вищий дохід у родини, **тим** вищі й витрати.
10. **Як би не було** нам складно, перемога буде за Україною.

Довідка:

Що..., то; і..., і...; не так..., як; щоб (для того, щоб); через те що (з огляду на те що); бо (тому що, позаяк); така, що; відповідно до того, як; хоч (хай) як буде; доти (до того часу); попри те що (незважаючи на це, всупереч тому що, дарма що, хоч).

Вправа 5. *Визначте речення з неправильним уживанням прийменників та відредагуйте їх.*

1. Під гучні оплески та вигуки «Слава Україні»: як Kalush Orchestra зустріли на відкритті «Євробачення-2022» (tsn.ua).

2. «Коли Вікторія фінішувала, всі люди на ВДНГ згуртувались, щоб вітати її аплодисментами. І навіть при таких гучних оплесках дитина у візку спала, тобто, чим могла допомагала мамі бігти», – також розповіла вона (tsn.ua).

3. Приймання йодиду калію при радіоактивній небезпеці, – пояснення санітарного лікаря з Черкас (suspihne.media).

4. Як діяти роботодавцям у разі небезпеки впливу на працівників хімічних речовин та біологічних агентів? (dtkt.ua)

5. «Результатом цього стають колосальні втрати і нестабільний фронт, утримання якого при всіх зусиллях не є для РОВ (російських окупаційних військ – ред.) можливим», – додав аналітик (unian.ua).

6. При цьому додається посилання на сторонній ресурс (vsim.ua).

7. Як завжди бути при грошах? (unian.ua)

8. При згадці досі проймає пекучим болем! Роковини авіаудару по драмтеатру Маріуполя: як це було (vikna.tv).

9. В окупантів паніка від самої згадки про Чорнобаївку (armyinform.com.ua).

10. Вигоди та проблеми української економіки при переході на європейські технічні стандарти (unian.ua).

11. Зеленський відзначив військовослужбовців різних підрозділів, подякував за вдалу роботу та мужність при виконанні завдань (ukrinform.ua).

12. Зеленський також поспілкувався з військовими та нагородив захисників, які відзначилися під час захисту незалежності (pravda.com.ua).

13. Заступник міністра закордонних справ України з питань європейської інтеграції Олена Зеркаль вважає, що президент Російської Федерації Володимир

Путін висуватиме багато умов при обговоренні можливості розгортання миротворчих сил ООН на Донбасі (unian.ua).

14. В Індії під час транспортування зазнав «аварії» літак (tsn.ua).

Вправа 6. *Замініть прийменникові конструкції на синонімічні безприйменникові.*

1. Туристам розповіли про п'ять простих способів заощадити при плануванні подорожі в 2024 році (unian.ua).

2. Найбільш поширений вид допомоги, на яку можуть розраховувати сім'ї при народженні дитини – це соціальні виплати (pravda.com.ua).

3. При укладанні нової угоди щодо транзиту газу Росія може виступити проти (pravda.com.ua).

4. Наразі загальна сума допомоги при народженні маленького українця або українки (tsn.ua).

5. В умовах аномально низьких температур НАК «Нафтогаз» не робив заходів з припинення подачі газу, однак при підвищенні температури міські підприємства, які здійснюють подачу тепла, будуть обмежені мінімальним резервом газу (tsn.ua).

6. Як не можна «лікувати підвищений тиск» і що насправді важливо при зміні погоди (tsn.ua).

7. При коронавірусі спостерігається підвищене згущення крові (ймовірність тромбоутворення) (tsn.ua).

8. Брак сну може проявлятися у таких симптомах, як зниження концентрації уваги, фокусу, пам'яті, швидкості реакції, емоційних змінах, підвищенні кількості помилок при фізичній та інтелектуальній діяльності (ТСН).

9. При підвищенні «мінімалки» потрібно враховувати можливості української економіки – прем'єр (unian.ua).

10. В енергокомітеті Ради наполягають, що при підвищенні тарифів важливо залишити субсидіювання для тих категорій осіб, які не мають можливості сплачувати комунальні послуги самостійно (unian.ua).

11. За прогнозами вчених, при потеплінні на 3 градуси світ може пройти кілька катастрофічних точок неповернення: від нестримного танення крижаних щитів до висихання тропічних лісів Амазонки (unian.ua).

12. Більш-менш збалансований варіант – це підняття ціни до 2,40 гривень при використанні до 250 кіловат та 2,80 гривень за кіловат-годину вище цього обсягу (unian.ua).

13. Тому при їх оформленні (тарифів на водопостачання – Л.П.) виникли непорозуміння щодо розмірів та структури цих тарифів (unian.ua).

14. На окремих ділянках ворог активно застосовує бронетехніку, в першу чергу танки, для підтримки дій своєї піхоти при збереженні інтенсивності артилерійського вогню та ударів авіації (unian.ua).

15. Усі ми хочемо знайти «чарівну таблетку», яка допоможе нам при схудненні (radiotrek.rv.ua).

Вправа 7. Прочитайте речення та з'ясуйте, чи відповідає мовним нормам вживання прийменника ПРИ. Визначте смислові відношення, які передає цей прийменник.

1. **При підвищенні** температури до 40 градусів уже через 30 хв починається руйнування клітин (tsn.ua).

2. Усі ми хочемо знайти «чарівну таблетку», яка допоможе нам **при схудненні** (radiotrek.rv.ua).

3. Брак сну може проявлятися у таких симптомах, як зниження концентрації уваги, фокусу, пам'яті, швидкості реакції, емоційних змінах, підвищенні кількості помилок **при фізичній та інтелектуальній діяльності** (tsn.ua).

4. Як не можна «лікувати підвищений тиск» і що насправді важливо **при зміні погоди** (tsn.ua).

5. Гройсман запідозрив змову **при підвищенні цін** на пальне (pravda.com.ua).

6. Найбільш поширений вид допомоги, на яку можуть розраховувати сім'ї **при народженні дитини** – це соціальні виплати (pravda.com.ua).

7. **При укладанні нової угоди** щодо транзиту газу, Росія може виступити проти (pravda.com.ua).

8. Наразі загальна сума допомоги **при народженні** маленького українця або українки (tsn.ua).

9. **При підвищенні «мінімалки»** потрібно враховувати можливості української економіки – прем'єр (unian.ua).

10. Туристам розповіли про п'ять простих способів заощадити **при плануванні** подорожі в 2024 році (unian.ua).

11. За прогнозами вчених, **при потеплінні** на 3 градуси світ може пройти кілька катастрофічних точок неповернення: від нестримного танення крижаних щитів до висихання тропічних лісів Амазонки (unian.ua).

12. Тому **при їх оформленні** (тарифів на водопостачання – Л.П.) виникли непорозуміння щодо розмірів та структури цих тарифів (unian.ua).

13. На окремих ділянках ворог активно застосовує бронетехніку, в першу чергу танки, для підтримки дій своєї піхоти **при збереженні** інтенсивності артилерійського вогню та ударів авіації (unian.ua).

Вправа 8. *Знайдіть ненормативне вживання прийменника ПРО. Відредагуйте ці речення.*

1. Зрештою ми вирішили, що треба їхати за кордон і **розповісти про** нашу історію там (texty.org).

2. «Ми не спостерігаємо жодних **доказів про відсутність** відповідальності чи масштабної корупції з боку української армії», – заявив Кірбі (ukr.net).

3. Тож 48% українців не підтримують **ідею про запровадження** подвійного чи множинного громадянства в Україні, водночас 24% – висловлюються за таку можливість (radiosvoboda.org).

4. Російська влада продовжує **заперечувати про причетність** своїх військових до злочинів в Україні, зокрема, до вбивств, називаючи їх «постановкою» (radiosvoboda.org).

5. Нові **докази про причетність** Росії до підриву Каховської ГЕС: з'явилося фото авто з вибухівкою на дамбі (texty.org).

6. Міські будівельні й архітектурні інспектори часто не хочуть і не мають повноважень довго й марудно **встановлювати факти про** грубі відхилення від норм (texty.org).

7. «Білий дім не має **доказів про зловживання** допомогою США в Україні», – повідомив Кірбі (radiosvoboda.org).

8. США і далі надсилають в Україну деяку військову допомогу попри відсутність **рішення про** виділення додаткового фінансування від Конгресу (ukrinform.ua).

9. МКІП підписало **меморандуми** з науковими інституціями **про** спільну охорону культурної спадщини (ukrinform.ua).

10. **Рішення про** необхідність усунення порушень принципів державної регуляторної політики – це механізм прикладного дерегулювання, передбачений вимогами статей 27 – 28 Закону України «**Про** засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» (drs.gov.ua).

11. Комітет Держдуми з регіональної політики та місцевого самоврядування у своїй **доповіді про** бюджет на 2024 рік зазначив, що бідні регіони Росії матимуть проблеми з фінансуванням заробітної плати лікарів (ukrinform.ua).

12. Цього тижня всі небайдужі серця – і не лише в Україні – **переживали про** наших героїв, **про** нашу Авдіївку, **про** кожного її оборонця та **про** долю всіх наших людей, **про** долю всієї держави (ukrinform.ua).

Вправа 9. *Знайдіть сполучний засіб ЩО та з'ясуйте його роль у реченні. Відредагуйте, де необхідно.*

1. Звичайно, тепер зовсім по-іншому сприймаються автори Розстріляного відродження через те, що ця трагедія, на жаль, зараз стала близькою, і ми реально бачимо, що гинуть письменники, у багатьох людей є друзі та рідні, які загинули у війні (Р. Семків).

2. Доля кораблів Чорноморського флоту РФ ще раз нагадує, що при наявності сучасної зброї Україна може серйозно вплинути на військовий арсенал Росії та змінити плани її політичного та військового керівництва (В. Портников).

3. Перше, що зробили московити в Авдіївці, – повернули радянсько-російські назви вулиць (С. Марченко).

4. Треба бути вдячним за ті всі роки, що ми були знайомі з цими загиблими, що ми дружили з ними, що мали такий досвід (О. Андріяшина).

5. Він (американський психолог з бойовим досвідом у В'єтнамі – Л.П.) нам розповідав, що на війні треба зводити до думки, що людський організм спроможний витримати втричі більше, ніж вам здається (О. Андріяшина).

6. Наша пропагандистська помилка, як мені здається, полягає в тому, що ми не даємо відповіді росіянам (і їхнім союзникам) на питання «одного народу». Нам видається самоочевидним, що це дурість. Але пересічний росіянин і виборець Трампа так не вважає (В. Денисенко).

7. Я думаю, що більш навчений, компетентний і професійний військовий, то більше він вимагає для себе такого забезпечення, з яким уміє працювати (В. Ковач).

8. Література стає різновидом психотерапії, допомагає пережити найбільші втрати, даючи надію, що все це не марно, що нас почують (А. Любка).

9. Може так трапитися, що ракета сьогодні прилетить саме у твій будинок, може впасти на кафе, де ти замовляєш собі капучино, знищити вокзал, на якому ти зустрічаєш друзів (А. Любка).

10. Кирило Масалітін вірить, що українські військові здатні досягнути успіху в цій війні (espreso.tv).

Добрий знавець (Лесь Курбас – Л.П.) восьми мов (серед яких не було російської), засновник 6 театрів, що першим почав використовувати у театрі відеокліпи та створив перший український мюзикл, перший чоловік у радянській театральній справі, хто отримав театральну медаль Парижа (1925 рік), він прожив яскравих і дуже насичених 50 років (espreso.tv).

Вправа 10. Прочитайте та знайдіть сполучні засоби КОЛИ, ЩО, ЩОБ, ЯК. Визначте, це сполучники чи сполучні слова. З'ясуйте їхню роль у реченні.

1. Кожен українець назавжди запам'ятав темний ранок 24 лютого 2022 року, коли почалося повномасштабне вторгнення (А. Любка).

2. Можливо, я так само пронизливо й глибоко запам'ятаю мить, коли почую, що війні – кінець (А. Любка).

3. Росія, коли починає окупацію України, завжди приходиться до «своїх», щоб винищити меншість чужих так званих націоналістів, і неймовірно дратується, коли не знаходить їх на чужій землі, й тоді влаштовує політику покарання (В. Портников).

4. Коли на чолі Росії став Володимир Путін, Москва почала боротися за посилення можливості Чорноморського флоту, чого врешті-решт і досягла після підписання так званих Харківських угод тодішнім президентом РФ Дмитром Медведєвим із російським агентом Віктором Януковичем (В. Портников).

5. Коли Володимир Путін планував свій так званий блицкриг, був щиро впевнений, що переважна більшість українських громадян не підтримує націоналістів і буде зустрічати його танки з квітами в руках, але коли побачив, що українці ставляться до росіян, як до жорстоких і підступних окупантів, тоді відбулася Буча, тоді відбувся Ізюм (В. Портников).

6. Складаються такі ситуації, коли хлопці в окопах не мають гарячої води, навіть не мають коли поїсти... (espreso.tv).

7. Коли почалась війна з Росією у 2014 році, Кирило був 20-річним студентом Національного гірничого університету, брав участь у Революції Гідності в Києві та Дніпрі (espreso.tv).

Вправа 11. Прочитайте та знайдіть сполучні засоби *ЯК, ЯКЩО, ДЕ, ЩОБ*. Визначте, це сполучники чи сполучні слова. З'ясуйте їхню роль у реченні.

1. Звичайно, можна тільки уявити собі, яку важливу роль Володимир Путін вбачав у Чорноморському флоті РФ після того, як ухвалив остаточне рішення про так званий бліцкриг, окупацію та анексію вже самої України. Однак не так сталося, як гадалося російському президентові та його оточенню (В. Портников).

2. Якщо і Україна буде розвивати дронове виробництво, і нам будуть допомагати наші союзники, більше важливих стратегічних об'єктів на території Російської Федерації може бути уражено (В. Портников).

3. Отже, міністерство оборони РФ бажає подарувати Путіну Авдіївку і продемонструвати, що російська армія виконує наказ свого головнокомандувача з окупації всієї території Донеччини, а федеральна служба виконання покарань просто хоче принести Путіну голову Олексія Навального, щоб керманіч зрадів і залишив керівників цього відомства на своїх посадах (В. Портников).

4. Ми в Україні надзвичайно болісно стежимо за тим, як розвивається внутрішня американська політична ситуація (espreso.tv).

5. У меморіальному музеї-садибі Леся Курбаса у Старому Скалаті на Тернопільщині, де 40 років працював парохом дід Леся Курбаса Пилип Курбас і де минало і дитинство малого Леся, є що собі пригадати чи пізнати про цю особистість (espreso.tv).

6. Якщо подрібнену і розфасовану вітамінну суміш залити окропом, отримуємо цілющій напій (для військових – Л.П.) (espreso.tv).

Вправа 12. Прочитайте новинні повідомлення, звертаючи увагу на їхню структуру, та знайдіть прийменники, сполучники й частки. Проаналізуйте їхню роль у реченні. Відредагуйте, де необхідно. Підберіть синонімічні варіанти, де можливо.

Новина 1. «Піксель. Вартовий свободи»: ЗСУ презентували перший в їхній історії мультфільм для дітей про 10 років війни

Збройні Сили України презентували перший у своїй історії короткометражний анімаційний фільм для дітей «Піксель. Вартовий свободи»: у ньому йдеться про 10 років війни.

Про це ЗСУ повідомили у [facebook](#).

«Представляємо перший в історії Збройних Сил України короткометражний анімаційний фільм “Піксель. Вартовий свободи”. Це розповідь для наймолодшого покоління українців про десять років боротьби за свободу і титанів, на чиїх плечах тримається країна», – йдеться у повідомленні.

Мультфільм починається з розповіді про Революцію Гідності та Небесну Сотню, анексію Криму та початок війни на сході, а закінчується подіями повномасштабного російського вторгнення.

Про війну розповідає герой Піксель. Його ЗСУ називають «вартовим свободи, який береже українців, наших захисників і захисниць, котрі тримають небо, землю і море». Пікселя озвучив стендап-комік та волонтер Василь Байдак.

«Створення анімаційного фільму ініційоване СтратКомом ЗСУ і реалізоване у співпраці з улюбленим серед дітей проектом «Книга-мандрівка.Україна» за сприяння Благодійного фонду «МХП – Громаді», – вказано у повідомленні (24.02.2024; [espresso.tv](#)).

Новина 2. Швейцарія озвучила терміни, коли відбудеться глобальний саміт миру

Швейцарія має намір організувати на прохання України глобальний саміт миру до літа цього року (2024-го – Л.П.).

Про це заявив міністр закордонних справ Швейцарії Ігнаціо Кассіс на Генасамблеї ООН, [повідомляє](#) Reuters.

«**На** прохання України ми маємо намір організувати до літа конференцію високого рівня **щодо** миру **в** Україні», – повідомив очільник МЗС Швейцарії.

Також Кассіс запросив усі країни, **аби** «працювати разом для досягнення нашої спільної мети».

Водночас інформаційне агентство Reuters нагадало, **що** мирний план президента України Володимира Зеленського передбачає виведення з території України всіх російських військ, відновлення територіальної цілісності держави, звільнення всіх українських військовополонених **та** ядерну безпеку.

✓ 15 січня Зеленський прибув до Швейцарії з робочим візитом для участі в Давоському форумі **та** проведення переговорів з лідерами країни. Тоді Швейцарія оголосила, **що** надасть 1,6 млрд євро допомоги Україні з 2025-го до 2028 року **й** хоче прийняти глобальний саміт миру (23.02.2024; [espreso.tv](#)).

Новина 3. Росіяни промивають мізки українським дітям-першокласникам на окупованих територіях, – ЦНС

У четвер, 23 листопада (2023-го – Л.П.), стало відомо, що російські окупанти збільшують зусилля, щоб промивати мізки українським дітям на тимчасово захоплених територіях.

Про це повідомляє Центр національного спротиву.

Гауляйтери отримали завдання з Москви, щоб наростити зусилля у промиванні мізків українських дітей.

«Захопленим школам дали вказівку, що 70% учнів мають брати участь в олімпіадах та програмах обміну. Тобто діти мають бути залучені до поїздок на РФ й брати участь в конкурсах, які прославляють Росію», – пише ЦНС.

Дітей залучають з першого класу, починаючи з конкурсу малюнків на пропагандистську тематику.

«Метою всього дійства є знищення самоідентифікації дітей, тобто політика геноциду», – наголосили у Спротиві.

✓ Кількість охочих вивчати українську мову на тимчасово окупованих територіях перевищила очікування Кремля. На ТОТ бракує потрібних підручників (24.11.2023; espresso.tv).

Новина 4. Уряд Ірландії планує заохотити біженців з України до працевлаштування

Уряд Ірландії планує до кінця 2023 року здійснити заходи, щоб зобов'язати українських біженців платити за житло, а також змінити соціальні виплати

Про це заявив прем'єр-міністр Ірландії Лео Варадкар, повідомляє The Irish Times.

«Українцям тут, як і раніше, будуть раді. Жоден українець, який приїжджає до Ірландії, не буде відкинутий, цього не станеться. Однак ситуація, яку ми маємо на цей час, полягає в тому, що їхня кількість дуже велика. Це чинить величезний тиск на розміщення», – сказав Варадкар.

За його словами, відповідні заходи потрібні, аби сповільнити приплив мігрантів, щоб уряд Ірландії мав більше часу для розв'язання інших питань, пов'язаних з розміщенням та проживанням біженців.

«Ми не можемо закривати очі на той факт, що у нас є дефіцит житла. Зараз ми перебуваємо в ситуації, коли ми розміщуємо людей у наметах і в опалювальних вагончиках. У нас немає житла. Це не та ситуація, в якій ми хочемо бути. Але якщо ми зможемо сповільнити кількість людей, які прибувають, то у нас є шанс вийти з цієї ситуації», – сказав Варадкар.

За даними уряду, щотижня до Ірландії прибувають 500-800 українців, близько третини з яких перед цим просили тимчасового захисту в інших європейських країнах.

Близько 14 000 українських біженців уже працюють, але уряд розглядає можливість внесення змін до системи соціальних виплат, щоб заохотити більшу кількість біженців до працевлаштування.

✓ 13 вересня стало відомо, що мережею поширюється фейкова інформація, нібито Ірландія почала екстрадицію українців призовного віку (07.11.2023; [espreso.tv](https://www.espreso.tv)).

Вправа 12. *Знайдіть у текстах з авторської колонки Віталія Портникова на Еспресо.ТВ сполучні засоби **що, де, куди, коли, як** та визначте їхню роль у реченні. Відредагуйте, де потрібно.*

АВТОРСЬКА КОЛОНКА ВІТАЛІЯ ПОРТНИКОВА

1. Справжня незалежність. Колонка Віталія Портникова

Кожен знає, що такого Дня Незалежності у новітній історії України ще не було. Свято під ракетним обстрілом. Свято, коли знищена техніка агресорів на вулицях і площах українських міст – найкращий парад. Свято, коли побажання перемоги у війні – найкраще з побажань.

Чи могло бути інакше? Ні, не могло. Українці зіткнулися зі справжнісінькою історичною невідворотністю, до того ж невідворотністю, яку українське суспільство десятиліттями не хотіло приймати, не хотіло в неї вірити. Українська

незалежність – прямий і ясний наслідок старіння та розпаду жорстокої людиноненависницької імперії, яка, однак, не бажає миритися зі своїм крахом. Те, що залишилося від імперії, намагалося «повернути» Україну практично з перших днів нашої незалежності. Спочатку – намагаючись затягнути нас у нові міждержавні об'єднання, які у Росії розглядалися як прообраз нової союзної держави зі столицею у Москві. Потім – пропагандою, підкупом еліт та енергетичним шантажем. Потім – перетворенням України на країну-інваліда, окупацією частини нашої території у 2014 році. І коли це навіть не допомогло - великою війною. Як бачимо, росіяни діють послідовно та логічно. І так, ми можемо як завгодно довго переконувати ворогів у тому, що у сучасному світі вплив визначається не територією, а економікою, наукою, інноваціями. Народу, який всю свою історію займався виключно «збиранням» чужих земель, цього все одно ніколи не зрозуміти. Навіть якщо після цієї війни, коли ми відстоїмо Україну, росіяни житимуть у багатстві, а ми – у бідності, вони все одно вважатимуть себе переможеними, а нас – переможцями. Бо досі, як і в середні віки, воюють за землю. За чужу землю.

Чи всі ці азбучні істини розуміли українці у часи проголошення незалежності? Ні, не розуміли. Багато хто й зараз не розуміє, вірить, що рано чи пізно з сусідами вдасться домовитися. Ідея співіснування «братських народів», сконструйована комуністичною пропагандою заради виправдання повторної окупації українських земель сто років тому, все ще визначала свідомість більшості громадян нової незалежної країни. 2014 року, на тлі окупації Криму та війни на Донбасі, дійшли висновку про те, що «ніколи ми не будемо братами». Але для того, щоб підготуватися до вирішальної битви, цього розуміння виявилось замало.

Історична правда полягає в тому, що на політичній карті світу не можуть співіснувати незалежна демократична Україна та імперська Росія. Для нас Україна – наша країна, незалежність якої ми захищаємо. Для росіян Росія без України – просто кровоточивий обрубок їхньої «справжньої» держави. Місця для історичних

та політичних компромісів тут просто немає, розраховувати на них не варто» (24.02.2022; espreso.tv).

2. Путін цілить у Бандеру і Шухевича. Колонка Віталія Портникова

У Новорічну ніч російські агресори здійснили напад на музей Романа Шухевича і будівлі університету природокористування на Львівщині, де навчався Степан Бандера. Звісно, це дуже важко назвати збігом обставин, є абсолютно очевидним, що російські дрони були спрямовані саме на ці будівлі

До речі, в університеті природокористування, куди також було влучення, є музей Степана Бандери як студента цього вищого навчального закладу.

На початку війни, коли росіяни намагалися знищити музей Григорія Сковороди на Харківщині, багато хто вважав, що це також збіг обставин: **ну, навіщо російським окупантам знищувати культурні установи на українській землі?** – Тепер, коли війна триває вже багато місяців, є очевидним, що це не просто війна за територію з українським народом як таким, – це ще й війна проти історичної пам'яті, й тому Путін воює з музеями...

Очевидно, що установи, пов'язані з іменами Степана Бандери чи Романа Шухевича, перші у списку влучань російських окупантів, і вони цього ніколи не приховували. Ще в перші місяці війни колаборант Кива закликав російське військове командування вдарити по пам'ятнику Степана Бандери у Львові, вважаючи, що це є легітимною воєнною ціллю для російських окупантів.

Справді, в Росії завжди ставилися до самої ідеї української незалежності й суверенітету і до тих, хто був готовий боротися за втілення цієї ідеї у життя зі зброєю в руках, як до найбільш небезпечних проявів, пов'язаних із майбутнім власної імперії (02.01.20224; espreso.tv).

3. Про що брехав Путін: «пряма лінія». Колонка Віталія Портникова

Так звана пряма лінія російського президента Володимира Путіна (14 грудня 2023 року – Л.П.), вже двадцята за кількістю таких зустрічей на телевізійному екрані та перша після початку так званого великого нападу Росії на Україну, знову переконала усіх нас, що мова про цілковиту банальність, а Путін зустрічається із телеглядачами для того, щоб просто вчергове повторити усі ці пропагандистські гасла, які відповідають його політиці.

У цій «прямій лінії» банальним є буквально все – і пропагандистська брехня, що повторюється рік за роком, і так звані гострі запитання, які виводяться на екрани під час цієї «прямої лінії». Питання, які нібито є, але на які президент РФ не реагує.

Звичайно, як це завжди буває у чекістських спецопераціях, ці питання про реальність справжню і телевізійну мають переконати усіх нас, що Росія – дійсно демократична держава або десь у далеких коридорах влади визріває заколот проти Володимира Путіна. Хоча ще з 2017 року відомо, що усі питання, які виводяться на телеекрани узгоджуються із вищим політичним керівництвом Росії, можливо, навіть із самим Путіним...

Як казала колись Ангела Меркель, мінські угоди були можливістю надати Україні час для того, щоб озброїтися, аби зустріти небезпеку, а не для того, щоб дивитися в очі російському президенту і думати, що він є договороздатним. Українські керівники, які також були на цій позиції, переконалися у хибності свого уявлення про світ, але на Заході чимало хто досі думає, що такий перемовний процес з Росією можливий, що українсько-російська війна закінчиться за столом переговорів.

«Пряма лінія» російського очільника показала, що цього не буде, що ніяких реальних перемовин з його країною в Україні не буде, що Путін не здатен і не збирається вести такі перемовини. Таким чином російсько-українську війну можна закінчити в осяжному майбутньому без Росії. Однак і Україна, і Захід мають ще до цього дійти шляхом важких років, під час яких Путін не буде відмовлятися від своєї ідеї знищити українську державність (14.12.2023; [espreso.tv](https://www.espreso.tv)).

Вправа 14. *Знайдіть прийменники, сполучники та частки в уривках, що презентують жанр інтерв'ю в новітніх медіа. Визначте роль цих службових частин мови у реченні. Відредагуйте, де необхідно.*

ІНТЕРВ'Ю

1. Імовірно, нас чекає низка «корегувальних революцій», – політолог Ігор Танчин

Розмова з політологом Ігорем Танчиним про 10-річчя Майдану та трансформацію його ідей у майбутній Україні

Минає 10 років з часу найдраматичніших подій Революції Гідності. Нам здавалося, що проминувши їх, ми вже ніколи не повернемося до постколоніального стану, до напівфеодальної, поділеної кланами, з'їденої корупцією України. Фесрія безвізу, здобуття незалежності для нашої церкви лише посилювали оптимізм. Правда, була незагоєна рана Донбасу, але й вона сприймалася суспільством як тимчасова, минуuca, остання плата за повну незалежність. Але щось пішло не так.

Чому багато ідей Майдану, зокрема ідеї людської гідності, європейської країни, зазнають ревізії? Де був той камінчик, який, зрушившись, обвалив усі наші уявлення про політику, про відповідальність політиків, про відповідальність громадян?

Річ у тому, що коли розглядати нашу Революцію Гідності окремо від історичних процесів, то не матимемо повної картини. Її слід розглядати у контексті історичних подій упродовж тривалішого часу...

Про «корегувальні революції»

Перша революція, яка справді докорінно змінила економічні, політичні, культурні умови в Україні, відбулася 1991 року. Саме тоді відбувся докорінний злам системи. Але революція передбачає не тільки докорінну зміну системотворчих інституцій. Ці зміни мають відбуватися у результаті зіткнення, яке передбачає насильство. Нічого такого масштабного 1991-го не відбулося. Тоді були закладені основи нашого шляху, відбулася базова революція. Але коли базова революція не досягає своїх результатів, то після неї відбуваються так звані «коригувальні революції», які повертають заданий тренд у потрібний напрям.

Наприклад, коли ми говоримо про Велику Французьку революцію 1789 року, то після неї Францією тріпало десь 80 років, вони пережили революції 1830-го, 1848-го і 1871 років, доки у них не встановилася республіка з буржуазно-демократичними цінностями. Тобто, доки не було досягнуто результату, заявленого Великою Французькою революцією.

Так і у нас. Ми заявили, що переходимо до ринкової економіки, до базових змін у політиці – до демократії, у культурі – відхід від нашого колоніального минулого, і до розбудови національної держави.

Але, на жаль, ці цілі не були досягнуті 1991 року, і для цього потрібна була Помаранчева революція, яка проголошувала ті ж цілі й просувала суспільство далі: від Росії та до Європи. Але і тоді цієї мети не було досягнуто.

Відбулася контрреволюція Януковича, і третя революція 2014 року, яка підтвердила заданий напрям...

От власне: скільки ще «корегувальних революцій» має відбутися в Україні, і чи вистачить сил в українських громадян на такі катаклізми?

Я дещо спрощую, але кожен раз, коли ми робили кроки, заданими у 1991 році, коли ми проголосили свій похід від Росії й на Захід, то щоразу робили якийсь поступ. Був відкат, ми робили наступний крок.

...Сто років тому Крейн Брінтон звернув увагу на те, що революція розвивається за певним шаблоном, певною матрицею. Є прихід до влади поміркованих, відтак – радикалів, а далі – так званий термідор, коли революція починає низхідну лінію. Вірогідно у 2014 році у нас відбулася революція, далі прихід до влади радикалів був обмежений зовнішнім вторгненням (наші радикали пішли на фронт в 14-му році). Але відбувся зсув суспільства вправо – ті люди, які були поміркованими лібералами тепер посіли праворадикальні позиції. "Армія. Мова. Віра" - це, по суті, крок лібералів у нішу правих.

А суспільство через деякий час втомлюється від революційної ситуації, від життя у напрузі, і починає шукати варіантів повернення дореволюційної ситуації...

Про «український термідор»

Так званий «український термідор», як ти образно назвав те, що маємо в Україні зараз, супроводжується ревізією багатьох понять: гідності та відповідальності. Наскільки поняття гідності, яке було на знаменах Майдану, трансформувалися за ці 10 років? І в останні п'ять років?..

...вона (Революція Гідності – Л.П.) була виступом за те, щоб у суспільстві були чіткі правила, такі, які ми бачимо в Європі, і щоб ми жили за цими правилами, щоб ніхто їх не порушував, – ні держава, ні громадяни.

Звичайно, це ідеальна картина, але ідеалісти рухають суспільство вперед. І коли ми задекларували ці речі та почали за них боротьбу, тоді й зіштовхнулися з монстром держави, який побачив для себе загрозу. І сталася революція, зіткнення.

Тобто, ми маємо зворотний процес: якщо влада не поважає гідних громадян, у них виникає обурення. Але влада дає підстави для обурення і неповагою до інституцій, правил, законів, зневагою до ланок, завдяки яким функціонує суспільний організм.

Про це власне йдеться. Революція Гідності була вимогою громадян до влади жити згідно з правилами. Колись у радянських дисидентів було гасло до

комуністичного режиму: «Виконуйте свою конституцію!» Оце приблизно те саме: «Виконуйте закони країни, у якій ви живете!» І ми вправі вимагати цього від влади, оскільки самі хочемо жити в суспільстві, згідно із законами. Щоб не виникало ситуацій, коли я змушений, усупереч власним бажанням, совісті, викручуватися, хитрувати. Щоб я жив гідно.

І це головна причина Революції Гідності. Вона – не за матеріальні речі, це постматеріальна революція (21.02.2024; espresso.tv).

2. Не потрібно відбудовувати Україну зразка 1970 року, треба побудувати Україну зразка 2030 року, – громадський діяч Пекар

Український підприємець та громадський діяч Валерій Пекар в інтерв'ю Еспресо з циклу до другої річниці повномасштабного вторгнення Росії розповів, як має відбуватися відновлення України та які фактори йому сприятимуть.

Ми говоритимемо про перспективи та бачення відбудови України: як вона має відбуватися загалом, як її пропонуємо світові ми і як світ, можливо, пропонує нам наше майбутнє амплуа...

Я б почав із того, що другу річницю великого вторгнення українське суспільство зустрічає не в найкращому стані... Це викликано завищеними очікуваннями від 2023 року, які виявилися марними. Зараз на цих американських гірках ми хитнулися в інший бік – зараз низька емоційна точка, а з іншого боку, об'єктивно мало чим можна похвалитися, тому що й ситуація на фронті складна, і в економіці все не дуже добре, й українські державні інституції продовжують занепадати, і західна підтримка під питанням. Це все ставить перед нами питання, чи загалом варто говорити зараз про відновлення.

Тут треба сказати кілька речей. По-перше, ми люди: ми втомлюємося, ми вигораємо, і для того, щоб далі нормально жити, працювати та боротися, нам потрібна картинка майбутнього. Без картини майбутнього дуже важко, і саме картинка майбутнього об'єднує людей, дає їм силу. По-друге, найбільшою

проблемою України після війни буде людський капітал – не відомо, чи повернуться люди, які виїхали. Вони будуть вирішувати, виходячи з того, якою буде Україна на той момент, і нам дуже важливо зараз дати їм цю картинку майбутнього, щоби вона приваблювала їх повернутися сюди. По-третє, наші іноземні партнери фінансують, по суті, нашу війну, вони фінансують наші реформи та вони хочуть розуміти, яку країну ми побудуємо на їхні гроші. А четвертий фактор полягає в тому, що вікно можливостей завжди дуже коротке і нам треба добре підготуватися до того, щоби у той момент, коли воно відкриється, ми були готові.

Ось чотири причини, чому говорити про відновлення треба просто зараз, попри те, що нам здається, ніби відновлення десь далеко. Є ще п'ятий фактор: є такі речі, без яких ми просто не зможемо перемогти, тому що є дороги, мости, енергетика, які треба відновлювати негайно.

І тут я б ще поговорив трошечки про слова, важливі слова. Почалося все зі слова «відбудова». І це слово не є оптимальним, тому що воно швидше асоціюється з тим, щоби побудувати назад все те, що зруйнували російські окупанти. Саме через це вже в 2022 році з'явився англійський вислів, який можна перекласти як «побудувати краще, ніж було» або «відбудувати краще, ніж було». На це українські інтелектуали, наприклад, Роман Зінченко, сказали: а чому побудувати краще, ніж було минуле? Будуймо вперед, а не назад.

Отже, вже через пів року після початку роботи над планами відбудови стало зрозуміло, що правильне слово це не відбудова, а відновлення, бо воно поєднує в собі і побудувати те, що було зруйновано, але побудувати його краще, ніж було, і побудувати те, чого немає. Нам не треба відбудовувати Україну зразка 1970–1980-х років, нам треба побудувати Україну зразка 2030 року. Нарешті є ще третє, дуже важливе слово – модернізація. Потрібно перевести країну на наступний щабель розвитку. Не просто відновитися, а зробити крок вгору... (23.02.2024; [espreso.tv](https://www.espreso.tv))

3. Літературознавець Ростислав Семків: Після великих потрясінь приходить час великої літератури

Викладач Києво-Могилянської академії, літературознавець та директор видавництва «Смолоскип» Ростислав Семків у спільному проєкті українського ПЕН та телеканалу Еспресо «Власні назви з Мирославою Барчук» розповів про зміни у вподобаннях українських читачів під час війни, перекладацькі літературні премії, актуалізацію української класики та про те, хто напише про цей історичний час.

Програма «Власні назви з Мирославою Барчук» – це серія розмов з українськими та західними інтелектуалами, письменниками, митцями, правозахисниками, де обговорюються, з одного боку, події та суспільні явища сьогодення, а з іншого – історичний контекст, який ці явища сформував. Проєкт спільно створюють український ПЕН та телеканал «Еспресо».

...У цілому розділі вашої книжки «Пригоди української літератури» Ви писали про «час титанів», про це велике зрушення та енергію в літературі після Першої світової війни, коли з'явилися великі романісти, починаючи від Джеймса Джойса, Томаса Манна, Франца Кафки і решти. Як Ви собі уявляєте нашу літературу та культуру після такого знекровлення, яке ми маємо зараз? Чи маємо ми шанс на «час титанів»?

Так, я думаю, що це сумна, але закономірність – після великих потрясінь приходить час великої літератури. Це справді проблема, що так відбувається, але це стається в принципі завжди, адже література – це про досвід, а війна – це дуже екстремальний і потужний досвід. Зараз є дуже багато воєнного, пов'язаного з війною досвіду. Йдеться передусім про досвід тих, хто в прямому протистоянні, досвід вояків, траншеїв та окопів, але також це досвід волонтерів, біженців, міграції, окупації, перебування у сховищах. Дуже багато моментів, які будуть проговорені.

З іншого боку, насправді багато людей починають писати. Існує ціла низка письменницьких курсів, зокрема, створених спеціально для ветеранів війни, і у них

зараз дуже багато читачів. Тобто люди хочуть передати, виплеснути свій досвід війни, виписатися, тому з'являються нові письменники і письменниці, про них уже пишуть. Є навіть ті, хто, пішовши на фронт, вже були непоганими письменниками і навіть досить титулованими, наприклад, Дмитро Лазуткін, який зараз є в короткому списку Шевченківської премії. Бачте, є премії, які адекватно визначають номінантів, тому тут просто питання довіри чи недовіри до тих, хто потрапляє туди.

До прикладу, Артем Чех, Ярина Черногуз, Дмитро Лазуткін, Маркіян Камиш писали ще до того, як пішли на війну. Але є і ті, які почали писати у воєнний час. Валерій Пузік, Мартін Брест, Олексій Пайкін чи Віталій Запека почали писати, вже коли йшла війна, після 2014 року. Тоді й почали з'являтися, зокрема, «Цуцик» – погляд на війну очима собаки. Насправді нових авторів багато, хай би вони цілими й неушкодженими повернулися з війни... Це буде такий же самий спалах, як після Першої чи Другої світової війни, хоч це і прикрі речі.

Наступне моє питання буде про моральне право писати. В інтерв'ю Ганні Улюрі Наталка Білоцерківець, прекрасна письменниця, каже таку цікаву думку: «Прочитала нещодавно, що найкращі твори про війну будуть написані тими, хто не воював безпосередньо. Я навіть припускаю, що найкращі твори про війну, насамперед кіно і проза, можуть бути створені навіть не українцями і не в Україні. Тим, хто був на полі бою, може бути нестерпно боляче відійти від неминучого на полі бою сприйняття тільки чорного і білого, абсолютного зла і безпомільного добра. Тож хіба одиничні чорно-білі короткі твори високого рівня можливі, але не повномасштабні? Не тільки у сенсі розміру, а у сенсі складності сюжетів і характерів». Мене дуже вразила ця думка, вона дуже тонка. Що Ви думаєте?

Я дуже люблю поезію Наталки Білоцерківець. Вона одна з найкращих наших поеток кінця 20 – початку 21 століття. Але тут я не погоджуюся. Навіть якщо ми подумаємо про Першу світову війну і такі знакові твори, які відомі усім, до прикладу, Еріх Марія Ремарк, Ернест Хемінгуей, Ернст Юнгер – це все комбатанти

(комбатант – особа, якій дозволено брати участь у бойових діях – Л.П.). Вочевидь, хтось писав про війну здалеку, але все ж ми знаємо про цю війну з перших творів комбатантів. Звісно, це не каже про те, що не можуть з'явитися такі твори. Ми розуміємо, що Хвильовий маму не розстрілював, але він написав твір, уявивши це. Тобто у літературі так трапляється: щось можна уявити і це буде сильний текст. Так само Коцюбинський приїхав в Криворівню, подивився і написав найкращий поки що текст про Карпати, хоча й не мав дуже великого досвіду Карпат, він потрапив туди лише двічі чи тричі. Тобто це цілком можливо, але безпосередній досвід усе-таки має значення. Я думаю, що найсильніші книжки напишуть ті, хто має цей досвід. Але я зауважу, що він є різний, наприклад, еміграції. І ті, хто зараз в еміграції, вони напишуть про це. Є досвід – діти в бомбосховищі, і ті, хто це переживали, напишуть про нього.

Візьмімо «Климко» Григора Тютюнника. Хлопець 11 років йде тиждень пішки більше 100 км через окуповану територію і бачить це все. Це війна очима дитини. Звісно, це не будуть рівномірні твори, напевно, багато хто захоче описати свій досвід, але тексти залишаються сильніші. Тобто серед тих, хто мав цей досвід, з'являться сильніші – вони і залишаться у будь-якому випадку. Думаю, тут ми не можемо зробити якихось узагальнень, бо щодо літератури наша ситуація є дуже унікальною. Якщо ми знову ж подумаємо про тексти про війну, які ми знаємо у світі, то це тексти, написані з позиції тих, хто розчарувався у війні.

Як-от у Ремарка: німецький солдат, отруєний пропагандою, йде на фронт воювати проти французів із «Париж за три дні». І тут він бачить, що це бруд, смерть і каліцтво, і він прозріває. Тож ця література прозріння. Це означає, що людина потрапила на фронт сліпою, не знає, чому вона туди потрапила, а потім розуміє, що війна – це страшно, хоча раніше вважала, що це прогулянка. І це зовсім не наша ситуація.

Інше – це війна очима жертви після програшу, і це колись була наша ситуація. Візьмімо Євгена Маланюка – комбатант, Юрій Дараган, який мав програні військові

змагання... Воював і Хвильовий, він спочатку був повстанцем проти всіх, і Олександр Довженко, і Юрій Яновський, і Микола Куліш, і навіть Остап Вишня керував медичною службою УНР. Тобто вони всі воювали, але потім, що б вони не писали про війну, їм не хотілося цієї героїки. Вони зазнали певної поразки, особливо, як Маланюк. Третій тип – це ідеологічні твори, як «Прапороносці» Олеся Гончара. Це переможні твори, але тепер ми розуміємо, що у них усе просякнута фальшю.

У нас кожен, хто воював, добре розуміє, чому він це робить. У нас не є завойовницька війна. З іншого боку, цього разу ми не зазнаємо поразки. Я думаю, що ми всі єдині у цьому усвідомленні, тому це буде якась інша, нова література. Однак тут узагальнювати, як вона буде поставати, доволі ризиковано... (28.01.2024; pen.org.ua).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Волкотруб Г.Й. Практична стилістика сучасної української мови: Використання морфол. засобів мови: навч. посібник. К: ТОВ «ЛДЛ», 1998. 176 с.
2. Волкотруб Г.Й. Стилiстика дiлової мови: навч. посiб. К.: МАУП, 2002. 208 с.
3. Горпинич В. Морфологія української мови: підручник. К.: Академія, 2004. 335 с.
4. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / І. Вихованець, К. Городенська, А. Загнітко, С. Соколова; за ред. К. Городенської. К.: ВД Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
5. Добролюжа Г. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Дієслово та його форми. Службові частини мови. Житомир: Видавництво ЖДУ імені Івана Франка, 2021. 161 с.
6. Лаврінець О., Симонова К., Ярошевич І. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: підручник. К.: НАУКМА, 2019. 524 с.
7. Сучасна українська літературна мова: підручник / М.Я. Плющ, С.П. Бевзенко, Н.Я. Грипас та ін.; за ред. М.Я. Плющ. Вид. 4-те, стереот. К.: Вища школа, 2003. 430 с.
8. Сучасна українська мова: підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; за ред. О.Д. Пономарева. 4-те вид. К.: Либідь, 2008. 488 с.
9. Український правопис. К.: Наукова думка, 2019. 392 с. URL.: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Pravopys.2019/ukr.pravopys-2019.pdf>.
10. Ющук І.П. Українська мова: Підручник. К.: Либідь, 2005. 640 с.

Додаткова література

11. Білоус М., Сербенська О. Екологія українського слова. Практичний словничок-довідник. Вид. 2-ге, випр. і доп. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 88 с.
12. Волощак Марія. Неправильно – правильно: довідник з українського слововживання. За матеріалами ЗМІ. 2-ге доп. вид. Київ, 2003. 160 с.
13. Довідник з культури мови: посібник / С.Я. Єрмоленко, С.П. Бибик, Н.М. Сологуб та ін.; за ред. С.Я. Єрмоленко. К.: Вища шк., 2005. 399 с.
14. Зубков М.Г. Універсальний довідник. Українська мова. – 5-те вид., випр. Х.: ФОП Співак В.Л., 2009. 416 с.
15. Караванський С. Пошук українського слова або Боротьба за національне «Я». К.: ВЦ Академія, 2001. 233 с.
16. Караванський С. Секрети української мови. Львів: БаК, 2009. 344 с.
17. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. К.: Основи, 2004. 303 с.
18. Непійвода Н. Сам собі редактор: poradnik з української мови. К., 1998. 240 с.
19. Пономарів О. Українське слово для всіх і для кожного. К.: Либідь, 2017. 359 с.
20. Фаріон І.Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): монографія. Вид. 3-тє, доп. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.

Інтернет-ресурси

21. Блог професора Пономарева URL.: <https://www.bbc.co.uk/blogs/ukrainian/ponomariv/archives.html>.
22. Ізборник. URL.: <http://litopys.org.ua/links/inmovozn.htm>

23. Культура мови. *Моволюбам*. URL.: https://l-ponomar.com/category/kultura_movy.

24. Лінгвістичний портал. URL.: www.mova.info

25. Мова – ДНК нації. URL.: <https://ukr-mova.in.ua>

26. Російсько-українські словники. URL.: <https://r2u.org.ua>

27. Український правопис. URL.: <https://pravopys.net>.

Онлайн-медіа

28. АРМІЯ. Inform. URL.: <https://armyinform.com.ua>.

29. ВІКНА. URL.: <https://vikna.tv>.

30. Всім.юа. URL.: <https://vsim.ua>.

31. Еспресо. URL.: <https://espresso.tv>.

32. Радіо Трек. URL.: <https://radiotrek.rv.ua>.

33. Радіо. Свобода. URL.: <https://www.radiosvoboda.org>.

34. СУСПІЛЬНЕ. КУЛЬТУРА. URL.: <https://suspilne.media/culture>.

35. СУСПІЛЬНЕ.НОВИНИ. URL.: <https://suspilne.media>.

36. Українська правда. <https://www.pravda.com.ua>.

37. Укрінформ.

38. УНІАН. Інформаційне агентство новин. URL.: <https://www.unian.ua>.

39. PEN. Ukraine. URL.: <https://pen.org.ua>.

40. TEXTY.ORG.UA. URL.: <https://texty.org.ua>.